

1560

પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.

કતો,
કવિ ગણપતરામ રાજરામ ભટ્ટ,

પ્રકાશક,
ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી-
અમદાવાદ.

જ્ઞ ૧.૩૩

૫૩૭૧

૫૧૫૭

૫૬૦

કિંમત ચાર આના.

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટી પ્રવંધમાલા.
સૌભાગ્યવતી પાર્વતીકુંવર ઇનામ કાવ્ય.

પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.

રચનાર

કવિ ગણપતરામ રાજરામ ભટ્ટ.

“જાળસમથી થતી હાનિ,” “પ્રતાપનાટક,”
વગેરેના કર્તા.

આવૃત્તિ બીજી.

~~~~~  
“સતી પતિનો ભવ સૌ સુધારે.”  
~~~~~

અમંદાવાદ,

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટીની આઈસ.

(સર્વ હક સ્વાધીન.)

સંવત ૧૯૭૮—સન ૧૯૨૨.

કિંમત ૪ આના.

૪૭૧.૩૩

ભટ્ટગં

૮૫૫૧)

૧૫૬૦

સન ૧૮૬૭ ના આક્ટ ૨૫ મા પ્રમાણે નોંધાવી આ
પુસ્તક ગ્રંથધી સર્વ ઉક્ત ગુજરાત વર્નાક્યુલર
સોસાયટીએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

ન્યુ પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સમાં કુંજવિહારી ગોપીલાલ દ્રુએ છાપ્યું.
આરંભોડીઆ રોડ, અમદાવાદ.

નુ પાત્ર ભજવતા પુરુષ અદાકારનાં બેબસીને સુપેરે શબ્દોક્તિ કરવામાં આવી
વિતા-સાહિત્યમાં જ્યારે સોનેટ પ્રકારમાં બહુ જ ઓછી રચનાઓ લખાય છે,
પ અભિનંદનને પાત્ર છે.

- અનંત પટવા

પ્રસ્તાવના.

ગદ્યમાં પ્રકટ થયેલા રા. સા. મહીપતરામ રૂપરામ પ્ર-
 છીત “પાર્વતીકુંવરાખ્યાન” ને આધારે તે બાઈનું પદ્યબંધ ચ-
 રિત રચવાને સૌ. પાર્વતીકુંવર સ્મારક ફંડમાંથી રૂ. ૩૦૦)
 નું ઇનામ આપવાની જાહેર ખબર ગઈ સાક્ષના નવેબર માસના
 “ જુદ્ધિપ્રકાશ ” માં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી. તે ઉપરથી આ
 પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર નો લઘુ ગ્રંથ રચવામાં આવ્યો હતો. તે
 પસંદ પડવાથી તેના કર્તાને સભા વચ્ચે ઇનામ આપવાનો હરાવ
 સાક્ષર પરીક્ષકોની સૂચનાથી સોસાયટીએ કર્યો હતો. આ ઉપરથી એ
 સંબંધની સભા અમદાવાદમાં હિમાલાય ઇન્સ્ટિટ્યુટમાં ભરવામાં આવી
 હતી, જેમાં અધ્યક્ષ સ્થાન આપણા સુપ્રસિદ્ધ વૃદ્ધ કવીશ્વર દક્ષપત-
 રામે શોભાવ્યું હતું. તેમણે સભામાં પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર શ્રવણ
 કરી ઇનામ આપતાં પોતાનો સંતોષ પ્રકટ કરતાં કહ્યું હતું કે “ આ
 પ્રસંગે રા. ગણપતરામને ઇનામ આપતાં મને ઘણો આનંદ થાય છે;
 કારણકે અત્યાર સૂંચી મારા મનમાં ચિંતા હતી કે, હું તો હજી
 વૃદ્ધ થયો છું; એટલે મારી જગા કોણ સાચવશે ? પરંતુ આજ
 આ કાવ્ય સાંભળીને મારા મનમાંથી એ ચિંતા દૂર થઈ છે.
 રા. ગણપતરામની કવિતા ઘણી સારી છે; અને હું ધારું છું કે જેમ
 સોસાયટીએ મને સોનાને અક્ષરે કવીશ્વર પદ કોતરાવી આપ્યું

છે, તેમ એમને પણ આપે તો ખોટું નથી; એવા ગૃહસ્થોને તો સોસાઈટી સરખાએ કે, ૧૦૦) ને દરમાથે કવિતા કરવાને રાખવા લેઈએ. ” *

કવીશ્વરે ઇનામ આપવા સાથે જે રૂઢી લાગણી દર્શાવી તેમાં મારી મહત્તા કશી પણ નથી; પણ એ પ્રતાપ સાર કરવા પોતાની મોજે આવેલી કવિતાનો છે. કહ્યું છે કે,—

કવિતા મનિતા ચૈવ સરસા સ્વયમાગતા ।

મલાદાકર્ષમાણા સા સરસા વિરસા મમેત્. ॥

અર્થ—કવિતા અને વનિતા એ બેની એવી રીતિ છે કે પોતાની ઇચ્છાથી આવે તો તે રસાલી-રસ દેનારી થઈ પડેછે; અને જો તેમને બળાદકારે બેંચી લાવવામાં આવે તો તે રસવાળી છતાં નીરસ નીવડે છે—કશું ધોળતી નથી.

અહિં એટલું અવશ્ય લક્ષમાં રાખવાતું છે કે, પોતાની પ્રસન્નતાથી લક્ષ્યનું લક્ષ્ય કરવા-વરદાન આપવા આવેલી વાગ્દેવી આગળ અતુચિત કાર્ય ધરતાં, ઉચિત ઉત્કૃષ્ટ હોય તેજ ધરતું. નહિ તો “ માર્યા રક્ષતુ મૈરવા ” ને બદલે “ માર્યા મક્ષતુ મૈરવી ” નેવું થશે, અથવા “ છદ્રાસન ” ને માટે “ નિદ્રાસન ” મળવા જોશે જોગ આવશે.

કવિતા સંબંધમાં આવો નિયમ છે, માટે સારા કવિઓ પોતાના ઉપર પ્રસન્ન થયેલી વાગ્દેવી આગળ સારાં પાત્રની યેજના કરી પોતાના મનોરથ સિદ્ધ કરી શક્યા છે. મારો મનોરથ સિદ્ધ

* નવેમ્બર સન ૧૮૬૦ ના “ બુદ્ધિપ્રકાશ ” પૃષ્ઠ ૬૬૪ માંથી.

કરવાનું યોગ્ય પાત્ર “ પાર્વતીકુંવરાખ્યાન ” ઉપરથી સતી પાર્વતી-કુંવર જણાવાથીજ મેં મનની મોજે આવેલી કવિતા આગળ તે બાઈનું પાત્ર નિવેદન કર્યું, અને તેથીજ તેમાં યથેચ્છ યશ દેનારા રંગો પૂરાયા છે. કલ્પિત વાર્તા કે આખ્યાયિકામાં કવિ પોતાની ચતુરાર્થ દર્શાવવા કાવે તેવી કલ્પના લગાવી અલંકાર, ઉપમા, ઉત્પેક્ષા આદિથી પોતાના રંગમાં આવે એવા રંગો પૂરી કાવ્યને શણગારે તેમ તેનું કાવ્ય વખણાય છે; પણ ખરી બનેલી વાતમાં તો તે વાત ને તાદ્દશ ખરા આકારમાં દર્શાવી-તેનું ખરું ચિત્ર તેમાં ભળે એવા રંગોથી પાડી આપવામાં કવિની શુદ્ધિ પ્રશંસા પામે છે, અને તેમ કરેથીજ તે વાત રસિક થાય છે.

સતી પાર્વતીકુંવરનું ચરિત્ર એક તાજે બનેલો થોડા સમય ઉપરનો બનાવ છે; જેને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની બીજી રીતમાં વર્ણવાય તોજ તે શોભે; જેમાં નહિ જાજતી કલ્પના કે તર્ક વિતર્ક દાખલ કરવા એ બાટાર્થ હરે. માટે તેમ ન કરતાં મેં એ બાઈનું શુદ્ધ જીવનચરિત્ર તેમના પતિએ સતીના ગદ્યમાં રચેલા આખ્યાનને આધારે મને દ્રાવ્યું તેમ રચ્યું છે; જેમાં વિપયની શોભા અર્થે તેમાં કાવે એવા રંગ મેં ભારી કલ્પનાને આધારે પૂછે. એમાં લોકચર્યા નાતચર્યા, આદિનાં દૃષ્ટાંત મેં ભારી ભતિ અનુસારે દ્રંકમાં આખ્યાં છે; જેમાં એ સતી અને તેમના પતિનાં સગાં, મિત્રો, આદિનાં નામ સિવાયનાં નામો કલ્પિત છે; ચોક્કસ સ્ત્રી કે પુરુષનાં તે નામો નથી.

પતિપરાયણ વ્રતિને માટે વિખ્યાત, કવિઓની વાણીદ્વારા પ્રખ્યાત

થયેલી પ્રાચીન સતીઓ તારામતી, સીતા, દુર્લભાંતી, ધ્રૌપદી તેમજ અનસૂયા, અહલ્યા, રેણુકા, અને નર્મદા આદિએ પોતાનાં ઉત્તમ ચરિત્રથી જગતને જેમ ઉત્તમ યોધ આપ્યો છે તે આપે છે, તેમ પતિપરાયણ વૃત્તિવાળી આપણી આંખો આગળ થઈ યશનું લાઠું લઈ ગયેલી સતી પાર્વતીકુંવર આ ચરિત્રદ્વારા ઉત્તમ યોધદાયિની થશે તો તેમાંજ હું भारी કૃતિનું સાર્થક માનીશ.

મનવી જીવનચરિત્રમાં તેના રૂપ કરતાં ગુણ વાંચનાર સાંભળનારનું મન વિશેષ આકર્ષે છે, સારો યોધ આપે છે. પાર્વતીકુંવરમાં રૂપ કરતાં ગુણ વિશેષ વસેલા હતા, અને તેથીજ તે પોતાનું ચરિત્ર નોંધાવવાને પાત્ર જણાયાં છે. એથી આ ગ્રંથમાં જ્યાં તેમના ગુણ સંબંધી વાત આવે છે, ત્યાં મેં તેમાં હજે એવું વિવેચન કરી भारी તે બાદ પ્રત્યેની રૂડી લાગણી દર્શાવી છે.

અમદાવાદ, સંવત ૧૯૪૬ }
આશ્વિન વદ ૩૦, દીપોત્સવી. }

ગ. રા. ભટ્ટ.

૪૫૬

અનુક્રમણિકા.

સસસસસસસસસસસસ

ક્રમ.	બાબત.	પૃષ્ઠ.
૧	૧. પાર્વતીકુંવર ચરિત્રનો ઉપક્રમ.....	૧
૨	૨. પાર્વતીકુંવરનાં જન્મ, લગ્ન, ગુણ, અને કૃષ્ણવણી. ૨	
૩	૩. પ્રથમ વયનો નિર્દોષ ગૃહસ્થાશ્રમ.....	૪
૪	૪. પતિપ્રેમ સંપાદનની પ્રક્રિયાઓ.....	૫
૫	૫. સ્વામીના અભ્યાસકાળમાં શોભાવેલું ગૃહરાજ્ય.	૭
૬	૬. પુત્રવતી થવા પાડોશણીની પ્રેરણાઓ.....	૯
૭	૭. સ્વામીની સલાહથી આપેલો ઉત્તર.....	૧૦
૮	૮. સતીના મુઘરેલા વિચારોનું નિરૂપણ.....	૧૨
૯	૯. રા. સા. મહીપતરામનો વિલાયત જવાનો વિચાર. ૧૪	
૧૦	૧૦. વિલાયત જવાના વરજોળાતું નારી આગળ નિવેદન.....	૧૬
૧૧	૧૧. પાર્વતીકુંવરે પતિને આપેલી હિમ્મત.....	૧૮
૧૨	૧૨. પતિપત્નીનો વિયોગ.....	૨૦
૧૩	૧૩. વિલાયતથી આવી સ્વામીનું સંબંધીથી જૂદા રહેવું. ૨૧	
૧૪	૧૪. સતીનો પતિ સાથે રહેવાનો આજ્ઞવ.....	૨૩
૧૫	૧૫. લોકચર્યા.....	૨૫
૧૬	૧૬. નાતચર્યા.....	૨૭
૧૭	૧૭. નાત પરનાતનો તિરસ્કાર અને સસરાતું મૃત્યુ. ૨૮	
૧૮	૧૮. સસરાની ક્રિયામાં નાતનું નડતર.....	૩૦

જન્મભૂમિ ભવન, જન્મભૂમિ માર્ગ,
ફોર્ટ, મુંબઈ-૪૦૦ ૦૦૧.

- ૧૬ મું. દૈર્ઘ્ય આપી સતીએ સ્વામીનું કરેલું સાંતવન.....૩૨
- ૨૦ મું. પતિએ સતીનો માનેલો ગુણ.....૩૪
- ૨૧ મું. પતિપત્નીનું ઐક્ય, અને તેમના મુધરેલા વિચાર.૩૬
- ૨૨ મું. અમદાવાદનો અનુભવ.....૩૭
- ૨૩ મું. સ્ત્રી કેળવણીમાં સતીનો સ્તુત્ય પ્રયત્ન.....૩૯
- ૨૪ મું. મિસ મેરી કાર્પેટર, મિસિસ ન્યુનહામ આદિ
સાથે રહેલ.....૪૧
- ૨૬ મું. અમદાવાદમાં ઓપાવેલું ધરસૂત્ર ને બે પુત્રોનું
વેવિંશાળ.....૪૩
- ૨૬ મું. ત્યેષ્ઠ પુત્રની સ્ત્રી સૌંદર્યગારની કેળવણી.....૪૬
- ૨૭ મું. પાર્વતીકુંવરના સહગુણ.....૪૮
- ૨૮ મું. પાર્વતીકુંવરનો પ્રાર્થનાસમાજમાં પ્રવેશ.....૪૯
- ૨૯ મું. પાર્વતીકુંવરનો આખરનો મંદવાડ.....૫૨
- ૩૦ મું. પુત્રો તથા વહુને છેલ્લો બોધ.....૫૫
- ૩૧ મું. સતીનો સ્વર્ગવાસ.....૫૬
- ૩૨ મું. પુનરવલોકન અને ચરિત્રમાહાત્મ્ય.....૫૮

પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.

કલ્પ ૧ લું. રાગ ધનાશ્રી.

“ અદ્ભુત લીલા રાસ વિરાજેછ ”—

એ દેશી.

આરાધીને હું શ્રી અવિનાશીછ, પ્રણમીને પૂર્ણ પ્રકાશીછ,
વંદીને તે વિશ્વવિલાસીછ, સતિચરિત્ર રચું ઉદ્ધાસીછ. ૧

હાળ.

ઉદ્ધાસ ઉરમાં આણિને, સતિ પાર્વતીનું ચરિત્ર,
સંક્ષેપમાં સંભળાવું સઘળું, શુણો માનવમિત્ર. ૧

કળિકાળમાં કામનિયો કાજે, કલ્પવૃક્ષ સમાન,
સાધન શુભ સંજવાનું તે છે, ન મળે એ સમ આન. ૨

પુરૂષને પણ પૂર્ણ રીતે, મનન કરવા જોગ,
કુળવતી સતિચરિત છે, ભાગવા ભ્રમણારોગ. ૩

જેના ગુણ ગણિ રાખિ હૃદયે, ધારિ તેનું ધ્યાન,
તેના પતિએ ત્રીકિ તે પર, રચું એનું આખ્યાન. ૪

પાર્વતી ગુણનું પારિજાતક, વાળ્યું મહીપતરામ,
હું વાસના તેની વિસ્તારું, રાખિ ઉરમાં હામ. ૫

છું કસ વગરનો રસરહિત, સ્થુળ પ્રુદ્ધિનો હું ટોક,
મતિ વિના ગતિ સતિગુણ કથવા કરું હલાવી ઝોઠ. ૬

પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.

પવન ચંદનવનથિ વહેતો, વખાણે જનજાત,
 ગુણકથન ગુણિ જનનું તેવું, વખાણાએ ભલિ ભાત. ૭
 એવું જાણી હર્ષ આણી, ત્યાગિ શક્તિ વિચાર,
 પવિત્ર પ્રમદા પાર્વતીના દાખું ગુણ ઉદ્દગાર. ૮
 જેના ગુણનું ચરિત આર, કંથે રચિયું રીઝી,
 અહો ! ભુતજમાં ભામની, સતિ જેતાં ન જડે ખીજી. ૯
 તેવિતું હું આ તકે, જીવનચરિત કહું કાડે,
 છે ઉચિત અહિપતિઃઉચરવાને તદ્દપિ કહું એક મ્હોડે. ૧૦

કડવું ૨ જી. રાગ મારૂ.

“ જાખા કહે છે ગુણને સાહેલી, સાવ નાથને વહેલી વહેલી ”—
 એ દેશી.

તાપીતટપર પુર રઢિયાળું, ‘ સુરત સોનાની મૂરત ’ વાળું;
 તેમાં નાગર ગૃહસ્થાનિ નાત, વડનગરી છે શુભ વિખ્યાત. ૧
 એમાં સંવત અઢાર સત્યાશી, માર્ગશીર્ષ વદ જોડાદશી;
 મહેતા સાહેબરાયજી ઘેર, પાર્વતી જનમ્યાં શુભ પેર. ૨
 મંછાગૌરીઉદર અવતરિયાં, જેણે કુળ અજવાળાં કરિયાં;
 ત્રીજાં સાહેબરાયનાં તનયા, હતાં પાર્વતી ખીજાં ઉમયા. ૩
 પાર્વતી પાર્વતીસમ પુનીત, પતિપદમાં જેનું શુદ્ધચિત્ત;
 ઉમા થકિ અદકો ગુણ એક, હકરહિત જણાણો વિશેષ. ૪
 દક્ષતાત ગૃહે યજ્ઞ જાણી, ભવાની હંક પૂર્ણ ભરાણી;
 નાથે ના કહું પણ નવ માની, સતિ સંચરિ મતિ ધરી પાંની ૫

* શેષનાગ (હજાર મુખવાળો જે શેષ તેને કહેવા ગોચ્ય છે.)

પાર્વતીકુંવરનાં જન્મ, ક્ષત્ર, ગુણ, અને કેળવણી. ૩

સીતા વન વસી મન નવ માર્યું, કરાવવા કંથથી નિજ ધાર્યું;
માયારી મૃગચર્મને માટ, નાથને ઉપજાવ્યો ઉચ્ચાટ. ૬

એવું કામ કદા આ સતિએ—કર્યું ન હતું જાણવ્યું જેને પતિએ;
જનમાં વસી મન વશ રાખી, રહ્યાં પાર્વતી પડરિયું પાખી.

પતિવ્રતને દૃઢ અનુસરિયાં, પીઠ પ્રૌઢ પડે નવ ડરિયાં;
નાથની ખતી નૌકા સારી, ઇચ્છિત કાંઠે મૂક્યા ઉતારી. ૮

ચાર વર્ષની વયમાં માતા, દેવકોક ગયાં મુખદાતા;
માતામહિ મણિકુંવરે જેનું, પછી જન્મ કર્યું શુભ એનું. ૯

પાંચમે વરસે તેહ પગણી, જેની કલેશરહિત હતી કરણી;
તાતનો પ્રેમ પૂરણુ પામી, વેદના એથી ઉરની વામી. ૧૦

ગાનતાનમાં તાતજી પૂરા, બુદ્ધિમાન હતા બહુ શ્રરા;
કારસી કલમે વિખ્યાત, વહેમની માનતા નવ વાત. ૧૧

ગુણ તેમના તનયા મધ્ય, ઝળટી ઉડ્યા જેતાં સઘ;
વડઆધ્યએ વહાલ વધારી, દૌહિત્રીને સઘ મુધારી. ૧૨

લખતાં વાંચતાં ત્યમ ગાતાં, શીખવ્યું નવ ચાતાં તાતાં;
દ્રુવાખ્યાન મામેરું મોઢે—કર્યું પાર્વતી કુંવરે કાઠે. ૧૩

ઓખાહરણુ નળાખ્યાન સારું, શીખી દશમ વાંચવા વારું;
મહિમન શિવકવચ મંસ્કૃતમાં, શીખવ્યાં માતામહિએ તે તકમાં. ૧૪

આદિત્યહૃદય હૃદય કર્યું જેણે, વિસ્તાર્યું જ્ઞાન વળતી એણે;
ન્યાનપણમાં જ્ઞાન એકપાક પીયે, ૩ પરમ સહી વિધિ વાંકે. ૧૫

* ૭ શત્રુ—કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, અને મત્સર, એ ૭ વિકારનાં
સિંહ મહેતાનું મામેરું.

કાન-માથું ક્રોધું થઇ અશાત, વેઇ શંભુરામે ક્રીધ શાત;
પણ વિરૂપ એથી શિર થયું, નાસુર પાછડે ભાગે રહ્યું. ૧૬

વળણ.

તાલં પડી નાસુર હતું, પણ શિર વેણિઃ વિશાળ,
વાળી શોભિત શિયળની, ન ચઢ્યું એપર આળેરે. ૧

કડવું ૩ જી. રાગ મેવાડો.

“વડી વેવાણ રિસાયાં નાણી, લક્ષ્મણ પાસે આવ્યાંછ” —
એ દેશી.

રાવ સાહેબ મહીપતરામનિ, પત્ની પરમ પુનીતજ;
મંસાર નિજ શોભાવા લાગી, પાર્વતિ રૂડી રીતજ.
સાસુનું સુખ એહ સતીને, ન હતું મૂળથિ માંડીજ;
કંથને મેલી સવા વરસના, મરણ શરણ થયાં માંડીજ.
એકજ વર્ષે મોટા નહાની વયના વર વરી છોટાજ;
તોપણ તે શું લગી લગની, ગુણ ગ્રહી મન શું મોટાજ.
ભણતા ભવના સાથી તે તકે, ભવ આ ભામા કેરોજ;
સાસુ વિના સુખ માંહે ન હતો, પણ ગુણ ગ્રહો ધણેરોજ.
સ્વામી કે સાસરા પક્ષીની, વાત હિણી આ વનિતાજ;
સ્વપ્ને પણ ઉચરી નવ નાણી, પરવશ દિન બહુ વીત્યાજ.
વિનય ગુણે વશ ક્રીધા સ્વામી, ક્ષમા ખડગથી દેખજ;

• નેકે તાલ પડવાથી શિર વિરૂપ થયું તોપણ તેણે શીયળવત
મોટી વેણી પોતાને મસ્તકે વાળી શોભા ધારણ કરી. એ વેણી
કાંઈપણ આળ કપી મેલ લગ્યો નહિ.

કાંઈ નાખ્યો આ કામનિયે, કાંઈએ એથી કહેવડ.
 ભરવું સિવવું, ભાત બાતના શીખી પાડ નિપાવાડ;
 જે તકમાં આ જીવતીજીવન, કાળ્યા શામે ગરવડ.
 વીસ વર્ષની વાના થઈ પલુ, આશ્યું નવ સીમંતડ;
 માન ઘટ્યું આ માનની કેદે, તોપણ નદિ નિશ્ચિંતડ,
 અટપટ ખોટીમાં ખાસિ ન પડી, વંઝપણુમય આગ્રેડ;
 જે તકમાં જીવતી એ બચથી, નામે જેમ નવાવેડ.
 પંત્ર મંત્ર તે ગદ્દ ટોણાં, તુચ્છ ગદ્યાં યુગ્મવતિયેડ;
 પાધાથી ન અંધાઈ કદા, ગુર ગજુચું સાચી સતિયેડ.
 મનના વહેમ વિઠારી નાખ્યા, પ્રભુ આસ્થાઅસિદ્ધધારીડ
 પતિને તોય પુરે ઉપનયો, સુનોય ઉર શુભગારીડ.
 વરતી વરગણુ જોઈ વનિતા ત્યાં ધગિ પિયુ પરતંત્રડ;
 સાદાકમાં મદ્ર સુખ માતી, ચલ્યો વરનો તંત્રડ.

વળણ,

ચલ્યો વરનો તંત્ર આર, ચતુરા ચિત્ત હં વણું;
 ધણિધંધે ગુણ સદાય આપી, વખાણુ હંડે મું દેવણું.

હકવું ય યુ', રાજ ચોખાયાની દેશી.

“વેશંપાવન એણે પેર કોલ્યા શુભ વનમેજય તથ” —
 એ દેશી.

અંગ્રેહ રઝવમાં મોતીઠર નાથ પ્રથમ નીમાયા,

* તરવાર—પરમેશ્વરની આસ્થાથી તરવારથી મનના વહેમ
 કાંઈ નાખ્યા.

ચાર રૂપિયાને દરમાયે, સતિના સાસૂળયા.
 ચૌદ પગારે આરિસ્ટાંટનિ, નોકરિ મળિ પછિ ત્યાંહે,
 વિચાર સુધર્યા કુળવણીથી, લબ્યા સુધારા માંહે.
 એથી નાથ તણી નિંદા, કુળવતિને કાને આવી,
 તોપણ પણ નવ ચૂકી ચતુરા, પતિપક્ષે ચિત લાવી.
 કુળવણી માહાત્મ્યે મહિલાની તુલના કીધી કંથે,
 પરણીને પ્રિય પ્રાણ ગણી, પતિ પબ્યા પ્રેમને પંથે.
 દારાને દાસી ગણવાદિક, અણુસમજણ ગઇ નાસી,
 માનનિ સાચી મિત્ર અહો ! ઉર વિચાર સુધર્યે ભાસી.
 પતિ સંગતથી પાર્વતિના વિચાર સુધરવા લાગ્યા,
 ધર્મ વિષેના દૃઢ કીધેલા, તે નવ તરતજ ત્યાગ્યા.
 તંત કરી નવ તેજ્જર નાથે, બળ બદલાવા કીધું,
 નમ્ર ગુણે નારિયે નાથમન, નિજમાં વાળી લીધું.
 લોકહીતમાં એ લલના, પતિ કામ લાગિ એક લક્ષે,
 રાજ રાજે નીજ રમણને, રહિ પૂરી તે પક્ષે.
 સૂરતમાં “પરહેજગર” નીકળતું માસિક પત્ર;
 તંત્રી તેના નાથ નિમાયા, લાયક લેખક તત્ર.
 તે જન હિતના કામે કામિનિ, કંથ કાંમમાં કાડે,
 પત્ર વ્યવસ્થા કરવામાં, વળગે કામે પતિ જોડે.
 તરણાવસ્થામાં તારુણિતન, બહુ રીતેથી બગડયું,
 દાંત પડયા નબળા, દમ ઉધરસ વળગી વપુને * રગડયું.

પણ નવ મંદ બની એ અળખા, સ્વામી સુખ દેવામાં,
આનંદ ને હસાદ ધર્યો અતિ, પતિની શુભ સેવામાં. ૧૨

વળણ.

સેવામાં આનંદ માની, સુરતથી મુંબાઈ જવા,
ઈચ્છા જણાવી અતિ ધણી, ધણિની સુખદાતા થવા. ૧

કરવું ૫ મું. રાગ ગરબીના.

“અલખેલિદે અજે માત, લેવાને જઈએ”—
એ દેશી.

સ્વામી સુખ દુખની જાણ, શુભ સતિ પારવતી,
પતિ એજ પોતાનો પ્રાણ, ગણતી જાનવતી. ૧
અલ્પિન્દ્રન કાલેજે મુંબાઈ, સ્વામિ ગયા જે વારંદે,
ઈચ્છા જણાવી હૃદયતાગી ધણિ, થઈ પેતે તૈયાર. શુભસતિ ૦ ૧
ધરકામનિ હરકત હરવાને, કામનિ ધરિ અતિ ક્રોડરે,
અલિલાયા દર્શાવી પૂરણુ, જવા છવન જોડ. શુભસતિ ૦ ૨
એથી અભિરુચિ જણિ શ્વસુર, સતિ મોક્ષી નિજ સુત સાથરે,
ધર માંડયું મુંબાઈમાં જોણે, રિયતિ અનુકૂળ નિજ નાથ. શુભસતિ ૦ ૩
જોતાં વય એકવીસ વર્ષની પશુ લક્ષણ બરીસરે,
લશ્યાં, તે શું સુખી ન કરી શકે, પોતાનો પ્રિય ધર. શુભસતિ ૦ ૪
સ્વતંત્રતાથી ધનું સૂત્ર અલવતાં ઝળટી જોડરે,
રાત્રી વિને રવિ દિરણુ પ્રસારે, એ રિત દાહી એડ. શુભસતિ ૦ ૫
પ્રસન્ન પતિ એ થઈ થઈને, કીધી નીજ પ્રવાનરે,

હહાપણુ દેખી કદી ન ઉવેખી, આખ્યું પ્રતિદિન માન. શુભસતિં ૦
 પ્રાતઃસમે પ્રભુનામ સ્મરી, સતિ વળગતિ ઘરને ધંધરે,
 સતી નહિ દિનમાં આ દારા, બાંધ્યો એવો બંધ. શુભસતિં ૦ ૭
 ઘરનો પાયો એ જે ગુણથી, નાંખ્યો નિર્મળ નારરે,
 આળસનો પ્રથમેથી એણે, પૂર્ણ કર્યો સંહાર. શુભસતિં ૦ ૮
 કરકસરે ઘર-નાવ ચલાવા, બની સુકાની સારરે,
 પિયુને આળ કશું નવ આવે, ત્યમ જેડ્યો સંસાર. શુભસતિં ૦ ૯
 સ્વચ્છ હૃદયની સ્વચ્છ રાખતી ઘર ને ઘર શણગારરે,
 પિયુને પ્રીત પુરણ ઉપજાવા, સદા રહે તૈયાર. શુભસતિં ૦ ૧૦
 નાહી ઘોષ આ નિર્મળ નારી, જપતી પ્રભુના જપરે,
 રાંધતાં પણ રટતી રામા, જેનિ હતી ઉર છાપ. શુભસતિં ૦ ૧૧
 સૂર્યપૂજા પર શ્રદ્ધા એના ઉરની હતિ ભરપૂરરે,
 હરિ હર દેવી દેવાદિક જેના દીક્ષથી ન હતાં દૂર. શુભસતિં ૦ ૧૨
 પાકક્રિયામાં પકવ બનેલી, રાંધી રૂડિ રસોઇરે,
 પિરસે પતિને પ્રેમ ધરીને, રહે હરખે મુખ જોઈ. શુભસતિં ૦ ૧૩
 જે રીતે પોષે આ બાળી, પતિને રૂડી રીતરે,
 ઉત્તમ પાકે ઉદર અને ચતુરાધ્યે પૂરણ ચિત્ત. શુભસતિં ૦ ૧૪
 અવકાશે શુભ ભરવું સિવવું, ગાવું હરિ ગુણ ગાનરે,
 વાંચવું સાંચવું જ્ઞાન એ કરતી, ઘરે ન બીજે ધ્યાન. શુભસતિં ૦ ૧૫
 ધ્રુવડ અને કુલટાનાં ગુંણની હતિ એમાં અતિ ખામીરે,
 સુધડ અને સતિના ગુણ સધળા પૂર્ણ રીતથી પામી. શુભસતિં ૦ ૧૬
 નાથ સ્થિતિ સુધરી ધન મળતાં, પણ ન ધર્યું અભિમાનરે,

પુત્રવતી થવા પાડોશણિયોની યેનણી.

તેડે જર હુવતી કર આગ્યો, પણ નવ જુદી બાન શુભસતિ.

વળણ.

બાન જુદી નવ લામતી, મંત્ર તંત્ર પર મોટી,
ચતુરા ચોવિસ વર્જની, પ્રસન્ન વિગુની દોષર.

કહવું કે હું ચોપાયાની દેશી.

પાર્વતિને પાડોશણિયો, અદુ વિધના વહેમે રહે;
પણ પદવ વિચાર તણી તારણિ, પગ નવ આગળ મેલે.
નિજ પાડોશી ગોર ઢોંગમાં પડુંચેલો પાખંડી;
મહિમા તેનો પાડોશણિયો આવી દિગ્ગજ મંડી.
“આઈ પાર્વતી ! શું કહે તમને, એ આત્મણુ છે એવો;
વાંઝણિ મેણું તરતજ ટાળે, છે પરમેશ્વર નેવો.”
ખીછ કહે “આઈ એ ભટ્ટની છે હતરાતી જાપ;
મંત્રપાણિ એનું અજમાવી લુઓ તણ જર આપ.”
ત્રીછ કહે “જર શાને કરવી, તર આન્દય રૂપાણી;
ચર મૂઝી ભટ્ટ-પાણી પાને થા અઝ આગર વાળી.”
ચોથી કહે “ચતુરતાં યૈયર, દોષ વીરણું ઝાઝાં;
વાયું એ નવ કરતાં વાયું—કરે વગાડી વાન.”
કહે પાંચમી “પાંચ કહેલું, માનવું તે છે સાઈ;
એકલકું માનવી અંતે જાને થાય અઝાઈ.”
આમ મંદિ પાછળ માનનિયો માલ ખતાવી મોટો;
ગોરે આશું વચનજ આવી, “દઈ ન દિવાસો ખોટો.
મંત્ર પાણિ પાંચા પંછિયી, ચણ માસે આશા થાયો;”

- ભટ કહે “બ્રાંતિ તણને પીળે, ભવની ભાવક જાશે.” ૯
- રોજ દારણી થાતી તેમાં, થયો આજ બહુ તંત;
- પાછળ લાગી પાડોશણિયો, ખરી ધરી ને ખંત. ૧૦
- ત્યારે પાર્વતીકુંવર બિચર્યા, “બહુ સારું મુજ જે'નો;
- પતિને પૂછી આપિશ ઉત્તર, મત ઝટપટ લઈ તેનો.” ૧૧
- કહે ભામાઓ “અરે ભાવડા, બાધ ચું સમજે એમાં;
- ગાંડાં શાં એવાં કાઢો છો, ગુપ્ત કામ છે તેમાં.” ૧૨
- “અરે ગુપ્ત મેં આજ સુધીમાં, કશું નથિ રાખ્યું તેથી;
- અને વળી નથિ રાખવું મારે, આણુબાણ્યું કશું એથી. ૧૩
- માટે મળિ તેમને પછીથી, આપિશ ઉત્તર એનો;
- નથિ અપમાન તમારું કરતી, ક્ષમા કરો હમે જે'નો.” ૧૪

વળણ.

- જે'નો ક્ષમા કરો તમે, એમ કહી પતિપાસ;
- બન્યા બનાવ તણી બંધી, કરિ વારતા પ્રકાશરે. ૧

કહ્યું ૭ મું. રાગ ધનાશ્રી.

“જોખલે પડયે પત્રજ આપ્યું મહેતાજીને હાથજી—
એ દેશી.

- “પાડોશણા પ્રિય કહે છ આપણી, ફરિ ફરિ મુજને એવુંજ;
- વંઝામેણું ભાગવું હોય તો, કર તું કહિયે તેવુંજ. ૧
- ગોર અમારી નાત તણો છે, ઈલમી પાકે એવોજ;
- કામ કરી આપે છે ઝટપટ, જેને મનોરથ જેવોજ. ૨
- બહુ ધર પારણિયાં બંધાવ્યાં, એણે પાધ નિજ પાણીજ;

- વંશ જતા કંઈ કરે રાખ્યા, વ્યર્થ ન જોતી વાણીજી. ૩
- માટે તું તેનું મંત્રેલું પાણી-પી પછિ થાને પનોતીજી;
આજસમાં દિન કાં કાઢેછે, રહિશ વિલે મુખ જોતીજી. ૪
- હઠ કરિ ભોળી ભામનિયો, બહુ મુજને વ્યર્થ ભભાવેજી;
એકનો ઉપદેશ મને પ્રિય અંતરમાં નવ ભાવેજી. ૫
- ભાવિ પ્રમાણે સર્વ બને છે, દૈવેચ્છાબળ મોહુંજી;
મારા મનમાં દૃઢ છે એવું, છે બીજું સૌ ખોટુંજી. ૬
- હરિ ઈચ્છાવણુ તૃણ નવ હાલે, ખેલ છે સઘળાં ખોટાજી;
જંત્ર મંત્રના કરનારા જન; જાણું હજી છે મોટાજી. ૭
- પણ પૂછળ થઈ લાગી બાધઓ, પાવા પેલાનું પાણીજી;
ઉત્તર શું વાળું હું એમને? હું અતિશે અકળાણીજી” ૮
- નાથ કહે તવ “હે સત્તારી, એનો ઉત્તર છે આસોજી;
જોખારીને તે ઝટ આપો, અંતર નવ અકળાશેજી. ૯
- દાક્તર* ભાડેને પાણિ બતાવી, મત તેનો મહિં લેવોજી;
હા તે કહેતો પીવું મારે, ઉત્તર દેવો એવોજી.” ૧૦
- રૂચિ વાત વનિતાને હૃદયે, માર્ગ ગાળ્યો એ સીધોજી;
પાડોશણોને પિયુનો કહેલો, ઉત્તર ઝટપટ દીધેજી. ૧૧
- તવ તે જોલિયો ‘ પીટયા દાક્તર, સમજે શું તે એમાંજી;
ગાંડાં છો બાઈ જળ જરિ પીતાં, જાયછે શું કહો તેમાંજી. ૧૨
- ચાંગળું પાણી માસ ત્રણ લગી, પીતાં સુખિયાં થાશેજી;
મંત્રનાર છે બ્રાહ્મણ, પાણી ચોખું નવ વટલાશેજી. ૧૩

પહેલેથી નથિ પાઈ આપવી, કરજો અર્થ સરે રાજીજી;
 દધમાંથી પોરા શા કાઢો? આ'વાં શાં છો પાજીજી!"
 પાર્વતિકુંવરે પાકા ઉત્તર, દૃઢ રહિને તવ આખ્યોજી;
 "ઈશ્વરનો નિયમ ક્રો કાળે, ક્રોધિ ન જાય ઉથાખ્યોજી.
 મંત્રથિ હૈયાં છોડેં થાય તો, રાણી ને શેઠાણીજી;
 વાંઝણિયો નવ રહેજ કદાએ, વ્યર્થ વલોવો પાણીજી.
 વામા દુખની વિપત્તિઓમાં, વંઝા દુખ નથિ નહાનુંજી;
 તે ટાળવા આજ ને ને કરવાં, તે પ્રભુચોરી માનુંજી."

બળણ.

માનું પ્રભુચોરી હું એમાં, એમ કહી ન પાણી પીધું;
 વિશ્વાસ વિશ્વાધીશનો કરિ, સતિનું કારણ સીધું.

કંઠનું ૮ મું. રાજ રામશ્રી.

"નળને નિંદે પ્રમદા દાધીજી"--

એદેશી

મંત્ર વિણ ઈશ્વરને તંત્રજી, જાણિ સુધરી આ જાહંતી સ્વતંત્રજી
 આસ્થામંત્ર હરીનો ફણિયોજી, તેથિ પાર્વતિનોદિન વણિયોજી.

ઢાળ.

દિન વળ્યો ત્રણ માસમાં, એ વારથી નિરધાર;
 સુકાનું લીલું કરે, નિજ કૃપા વડે કીર્તાર.
 મંત્રપાણી આણિ આસ્થા, પીધું હોત આ નાર;
 "કાકતાલીયન્યાય" થી, સતિ લેત અવળો સાર.
 કર્તાકૃણાનિ અજાણુ રહેતાં, તૂત માનત સાચું;

સતિમતી વિશેષ પામ્યે, કામ રહત અતિ કાચું. ૩

પારસ તણ પત્થરશું પ્રીતી કરત નિર્મળ નારી;

પણ, પણ રાખી પ્રભુ શુભ તેનું, પડતિ નરક ઉગારી. ૪

પરમેશ્વર પોતાનાં જનને, કસી પૂરી પેર;

અડીવેળે સહાય આવે, કરી તેપર મહેર. ૫

મહેર કરી આ માનની પર, ઉદર ગર્ભ ઉછેર્યો;

મહિમા પુરણ જાણવી પોતાનો, સદ્ગુણ કર્યો સતિદેશે. ૬

શુકન મુહુર્ત નવ ગણતિ સાચાં, સ્વામિસંગતિ પામી;

ભૂત બદ્ધ મૂંઝની બ્રમણા ભલી વિધ વામી. ૭

તેલિયાઃ ને વળિ ટેલિયા, ટેલિયા જેણે ફૂંક;

વ્યતિપાત વૈધત વાર વહેમની વાત જાણી જુક. ૮

કરસનદાસને “ સત્ય પ્રકાશ ” પ્રકાશ અંતર કીધો;

જે ઢાંગિયું મારગ ધર્મનો તે તુર્ત ત્યાગી દીધો. ૯

* સુરતમાં એક વેળા એ બાઇને આટલે એક તેલિયો રાત્ર આવીને બેઠો હતો; તેને એમનાં કાઢીજીએ બોલાવી પૂછ્યું કે—આ વહુને છોકરાં કેમ થતાં નથી ? તેલિયો કહે—નવ પેંસા, નવ શેર આટો, નવ પાશેર ધી ગોળ, પાળી, સિંદૂર, લીંબુ, ને પાણી લાવ; છોકરાં અટકાવનારને પકડી આપું. પાર્વતીકુંવરે તેને કાઢી મૂક્યો. તેણે કહ્યું—તું છ માસમાં આંધળી થઈશ. આથી એ બાઈનાં બેન વગેરે બેંરાં ડરી ગયાં પણ એ બાઈ નીડર રહી હતી. + ફૂંકે ટેલિયા—ગણકાર્યા નહિ. * પોતાના બાપીકા ધર્મ ઉપરથી આશ્ચર્ય બની નહોતી, પણ ધર્મનો જે માર્ગ ઢાંગી અને અનીતિવાળો એમને કરસનદાસ મૂળજના પત્ર દ્વારાએ જાણાયા તે માર્ગ ત્યાગ કર્યો. આ સમયે કરસનદાસે “ સત્યપ્રકાશ ” દ્વારા વલ્લભાચાર્ય ઉપર બહુ ઉપાટ કર્યો હતો.

બુદ્ધિવર્ધકકન્યાશાળે, કામની ધરિ કોડ;
 જાતી પરીક્ષા કારણે, મન તણે ઉજવળ મોડ. ૧૦
 પતિપર ઉદાર આ દાર રહેતી, તન મન ધનથી પૂર્ણ;
 નિજ પદ્મ પતિકામ દેવા, યદ્યતિ આતુર તૂર્ણ,* ૧૧
 સાધારણ સતિચરિત આર, યથા યોગ્ય સંક્ષેપ;
 સાર ગ્રહિ ગ્રહિ અત્ર દાખ્યાં, વર્નિ મનવિક્ષેપ. ૧૨
 પણ પતીસુખદાયિનીની, વાત હવે કહું મોટી;
 કરે જણાવ્યો આ કામની, ચઢિ પૂર્ણ દુઃખ કસોટી. ૧૩

વળણ,

કસોટી દુઃખ કેરિ ચઢી, ધણિ દુઃખની ચર્ધ ઢાલ;
 સંકટમાં સગ્ગી રહી, વધારિ વનિતા વહાલરે. ૧

કડવું ૯ મું. રાગ દેશાખ.

“જોલ્યો નાગ કરી પરણામ, માડું કરકોટક છે નામ”--

એ દેશી.

મૂળથી આ મહિલાના રવામી, પદ કેળવણી તણું પામી;
 જશ પામ્યા હતા અતિ સારો, હતા મુધરેલ જેના વિચારો. ૧

*જલદી-રા. સા. મહીપતરામ કોલેજનો અભ્યાસ પૂરો કરી
 ‘લૅન્કાસ’ માં દાખલ થએલા ત્યારે રીડના પ્રોફેસર સાહેબની
 તેમના ઉપર પૂર્ણ કૃપા હોવાથી, તેમને સોલિસીટરના “આર્ટિકલ
 ક્લાર્ક” કરવા ઇચ્છા જણાવી હતી. એ કામમાં રૂ. ૪,૦૦૦ પ્રથમ
 ખર્ચવા પડે છે, તે માટે પોતાનું સઘળું ધરણું આપવા એ બાઈ તૈયાર
 થયાં હતાં.

તેથી સાહેબ હોપ મુજાણ, હતો જે ડેળવણિનો ભાણ;
ખંત જેથી મુધારાનો સાર, હતો ધનિયેકર એ વાર. ૨

તેણે ઉત્સાહ ઉરમાં આણી, પાર્વતી પતિ થોડ્ય પ્રમાણી;
વાત કહિ અતિ વહાલ ધારી, ડેળવણી રીત દેવા મુધારી. ૩

“ જાઓ ઇન્સાંઝ મહીપતરામ, જુઓ ત્યાંનું ડેળવણી કામ;
શિક્ષણ રીત ત્યાંની સર્વત્ર, શીખી દાખલ કરી દો અત્ર. ૪

એથી લાલ થશે બહુ સારો, થાશે ડેળવણીમાં મુધારો;
ખર્ચ થવાની હરકત હરીશ, લાલ તમને હું સારો કરીશ.” ૫

વિચાર ઉત્તર દેવા કહીને, કહ્યું કામની પાસે જઈને;
“ ગુણ શાણી હે મુજ ધર રાણી, ઉત્તર આપજો કહું તે પ્રમાણી.” ૬

એમ કહીને હોપકથનનો—સાર ભાખ્યો જણવિ મત મનનો;
તવ તારુણી વાત વિચારી, હા વાળવા વાણિ ઉચારી. ૭

તેથી હા કહી હોપને જઈને, સાવધાન સારી રિત થઈને;
ગુપ્ત રાખિ આ ગુણિની વાત, જણુ ત્રણે આ તક ભલિભાત. ૮

ગુજરાતીશાળા-પરીક્ષક—હતા મહીપતરામ તે તક;
અમદાવાદ રહેતા ત્યારે, વાત બનિ આ બધી હતિ ત્યારે. ૯

નરનારી આ નગર મોઝર, પામ્યાં વસિ થોડું પ્રેમ અપાર;
મૈત્રિ સારા કુટુંબનિ સાથે, કીધી પાર્વતિયે નિજ હાથે. ૧૦

પાડોશી તણી પ્રીત વધારી, પાર્વતિયે મુસ્નેહ સમારી;
થઈ બહુ પ્રમદા તણી ખ્યારી, વસીકરણ વિનય તણું ધારી. ૧૧

નિજ વાસના વનિતા વિસ્તારી, પતિસહ નણ્યાદ પધારી;
નાથ બદલી જેડાભાગ માંડી, થાતાં આવવું પડિયું આંહી. ૧૨

વળણ.

આવતું પડિયું આંહિ પછીથી, બનિયું શું વૃત્તાંત ?
ભાખું તે હું ભાવથી, શુણુ જો થઈ સૌ શાંતરે.

કડવું ૧૦ મું. ચોપાયાની દેશી.

અમદાવાદ વિભાગથિ બદલી, ખેડાવિભાગ માંહી-
થાતાં નાથનિ સાથ સુનારી-આવ્યાં નટપુરઃયાહી.
એ અવસરમાં હોય તણો આવ્યો પતિ ઊપર પત્ર;
જવા વિલાયત તણિ મતલબનો, આટોપી સાં અત્ર.
તેથી તારણિસહ સ્વામી-સૂરત જઈ ત્યાં તે મૂકી;
મુંબઈ હામ ધરીને આહ્યા, સ્નેહવેલ ડરિ સૂકી.
પણ, પણ પતિનું રાખનારિ સતિ, અતિ મન વ્યાકુળ હોતાં;
વાત ન આ કે આગળ કહિ જરિ, પાનીએ ચિત પ્રોતાં.
પણ અદશ્ય પાંખાળિ વાતનો, થાય ન કરતાં ચોભ;
વિચરે દાટી હોય તોય જ્યમ જ્યમ બિલાડી મોભ.
કેળવણી ખાતાના ઉપરી, હાવડે ધરિ હેત;
પાર્વતિ-પતિને જાવાનો, કરવા માંડ્યો તો વેત.
પણ ઊપડવા પહેલાં ઉપડી, વાત પ્રાંત આ આખે;
“ મહીપતરામ વિલાયત જાએ, ” જે તે મુખથી ભાખે.
ખળલળિ નાગરિ નાત બધી, ગુજરાતે પેઠા-ધોળ;
ચતુર જનો પણ ચિઠ્ઠણા થઈને કીધી ચોળાચોળ.

વિલાયત જવાના વરઝોળાનું નારી આગળ નિવેદન. ૧૭

નાત બહાર કાઢવા નાગરો, કમરો કસવા લાગ્યા;
ભડકણ મિત્રો આ મિયાના, ભડકણ થઈ એથી લાગ્યા. ૯
સગાં સાગવાં થવા આગવાં, વેણ ઉચારવા લાગ્યાં;
વજ્રગાણ વાક્યોનાં વનિતા—હૃદય વિષે જાણ વાગ્યાં. ૧૦
કાઠીજી પાર્વતિ કેરાં, તેને નિજ સાથે લઈને;
ઝટપટ મુંઝઈ જાઈ પહોંચ્યાં, અટકાવા અધિરાં થઈને. ૧૧
ઉપદેશી ભત્રીજાને, અડચણ બહુ વિધ થતલાવી;
કાંતા* પછિ નિજ કાંતું પાસ, એકાંતે પહોંચી આવી. ૧૨
નાથ કહેછે હે નારી, મારી હિંમત છે છૂટી;
દેખેછે તું નિજ દૃષ્ટ દશ દિશામાં જવાળા ઊડી. ૧૩
નવું કામ છે આ તેથી, છે નવાઈ જનમાં ફેલી;
સાહસ મોટું કરવું મારે, રે ! શિર આધુ* મેલી. ૧૪
જોખંમ એમાં છે અતિ ભારે, સોસવું પડશે તારે;
અરે ! કાંકરો કાઢિ નાખવા, ઉલટી વણી ચારે. ૧૫
સગાં મિત્રથી ટ્રાઈ રીતની, ન થશે પાપી પક્ષ;
વનિતા ! વ્યવહારે વિપત્તિના ઉગશે આવળજીવ. ૧૬
નૌકા ન્હાની નળિણી આપણી, દુસ્તર દરિયે તરવો;
સાથે જીવંદર સાથું છે, હવે કહે શો વિચાર કરવો? ૧૭

વળણ.

કરવો શો વિચાર હાવે મત દો ધારી ધીર;

---

* સ્ત્રી-પાર્વતીકુંવર. ‡ કંથ- મહીપતરામ. + પોતાના પક્ષના મુદ્ધારવાળા મુઠીભર છે, અને તે સામે વિરુદ્ધ પક્ષનો મહાસાગર ગાળે છે.

સ્વામીસુખદાતા તદા, ઉચરી --વનિતાવીરરે.

૧

કડયું ૧૧ મું. રાગ પ્રેભાત.

પ્રાણપ્રિય પીડ ધરશે ન કદિ પિંડમાં, પ્રભુ કરે તે સદાકાળ સારું;
જાઓ વીલાયતે જરૂર જીવન તમે, સુમત એ વાતમાં છેજ માફ. ટેક
સત્યનો ટેક સચ્ચિદ્રાજન રાખશે, મન વિષે ધ્યાન તેનું ધરીને,
પરવરો આળ પંપાળ સૌ પરહરી, ડગમગી જરિ ન જશે ડરીને.

પ્રાણપ્રિય ૧

અડચણો અતિધણી મેં, શુણી કાન છે, હાથ ચિત રહે નહીંએવી મોટી;
વિપતિ-વાદળ ચઢી આવશે શિર ઘણું, વાત તે પણ નથી નાથ ખોટી.

પ્રાણપ્રિય ૨

નાત બહારજશે જન્મ આખો વૃથા, દીકરી પુત્રને કો ન દેશે;
વંશ રહેશે નહીં એથિ પ્રિય આપણો, લાડકો પ્રસવિ તો તે ન લેશે.

પ્રાણપ્રિય ૩

વાત આ રીતિની ભીતિ ભરિ સાંભળી, વિકટ જળમાર્ગ છે ત્યાં જવાનો
વહાણ ચઢવે નથી લહાણ કો રીતની, ખેલ છે જીવ જોખમ થવાનો.

પ્રાણપ્રિય ૪

થરર ધરકાટ છુટે શુણી વાતને, તોય પણ ધિરજ હું નાથ ધારું;
ખોદયું નિજ પાળવા પરવરો, નવ ડરો હેત ધરિ હા મુખેથી ઉચારું,

પ્રાણપ્રિય ૫

નાથ નથિ કોખનું ખોટું કરવા જતા, દેશહિત ક.મ ધરિ હામ જાએ

અહિત કદિ આપનું એથી હરિ નહિ કરે, સંગથી સ્યામ નવ નામ થાઓ.

પ્રાણુપ્રિય ૦ ૬

પાણિ નિંગ જનતણું પ્રભુજિ પોતે જુએ, નવ જુએ તેહનો ટેક રાખે;
સત્યને ત્રાજવે જગતત્રાતા ધસી, વિઘ્નવાદળ વિખેરીજ નાખે.

પ્રાણુપ્રિય ૦ ૭

રાય હરિચંદ્રની સા'ય હરિએ કરી, ટેક પરિપૂર્ણ તેનો તપાસી;
મુઘનવાને ઉધાર્યો કદા તમથી, નરસિયાની કરી કાંક* હાંસી.

પ્રાણુપ્રિય ૦ ૮

આપ એ રીત ધરિ ટેક પણ લીધનો, રાખિ વિશ્વાસ પ્રભુનો, વધારે;
વિઘ્ન આપત્તિ અતિ આવશે તાવશે, દેખશે દુઃખ-દવનો વધારે.

પ્રાણુપ્રિય ૦ ૯

પણુ નદી હારશે ભાર શો છે? ગણી, બળવશે વેપ પૂરે લિધેલો;
તો ત્રિભૂવનવણી સહાય આપી ઘણી, દાખશે ભવ કૃતાંચ દિધેલો.

પ્રાણુપ્રિય ૦ ૧૦

સ્વપ્નમાં આરા હોશે ન જેતી કદા, તેનિ તનયાશું મુત આપ વરશે;
હાલ નિંદા નકામી થશે પારવનિ, સ્તુતિ થઈ અંત સૌ અર્થ સરશે.

પ્રાણુપ્રિય ૦ ૧૧

હિંમત હાર્યા થઈ હાંસિ પ્રિય ખદુ થશે, નરસ અતિ લાગશે લિપરીને;
માટ ઉચ્ચાટ મુજ માટનો સૌ તણ, જાઓ હરિનામ મનમાં રમરીને.

પ્રાણુપ્રિય ૦ ૧૨

* નરસિંહ મહેતાની જે હાંસી થયેલી, તે મોક્ષાણું વગેરે કરી મિથ્યા કરીને જેની મહત્તા વધારી.

કડબું ૧૨ મું. રાગ ધનાશ્રી.

- પત્નિતણું પણ જોવા પતિયે, પૂછી વાત જવાનીછ; ;
 જેમાં અડચણ અતિશય ભારે, નિજ શિર દાખિ થવાનીછ. ૧
- તે શુભિ રાંભા ડગી નવ જરિયે, શરત્વ નિજ ઝળકાવીછ;
 ગિરદાવે ક્ષત્રાણિ ક્ષત્રિને, તે રિત તુર્ત જણાવીછ. ૨
- સરાણુરૂપ બનીને બાળી, ધણિતીખે ધરિ ધારછ;
 એથી વાત જવાનિ વિલાયત, નાથે કરિ નિધારછ. ૩
- એક માસંની સાગરવાટનિ, સામગ્રી તૈયારછ;
 કરવા કોડ ધરીને લાગી, વનિતા આ તે વારછ. ૪
- ઊપડવાનો અવસર આવ્યો, શુદ્ધ પાંચમ મંગળવારછ;
 સંતત ઓગણિશ સોળના દૈત્રે, ચિંતાતુર થઈ નારછ. ૫
- વહાલાતણા વિયોગધૂમ્રથી, આંખે આવ્યાં પાણીછ;
 અમુઝાણી શાણી ધણિ એથી, વદી રાડી નહિ વાણીછ. ૬
- મિત્રો વિદાય વેળા પતિના આવેલા હતા પાસેછ;
 તેથી તારણિ તે તક કશુંએ, ઉચરિ ન કંધિત શ્વાસેછ. ૭
- નીકળતાં ઘરમાંથી લીધો, સુત સતિને જોજેથીછ;
 હૃદય આંખિને ચુંબન કરિયું, ચિતને બહુ ચોજેથીછ. ૮
- એ અવસર દંપતિની ઉરગતિ, પિંગળાને થઈ પાણીછ;
 નેત્રદ્વારે આવી નેત્રે, સામાને સમજાણીછ. ૯
- આ સુત પહેલાંની નિજ સંતતિ, ઉછરી ન હતી શેપછ;
 વાંઝિયાખારનિ પુંછ ઉપર પ્રેમ, તેથી હતો વિશેષછ. ૧૦
- કાણુ હૃદય કરિ કંથ સિધાવ્યા, કામનિયે ધીર ધારીછ;

- સુતસહ મુંબઈમાં રહિ બાળા, બહુ જેની બલિહારીજ. ૧૧
- પતિમિત્રો આ પતિવ્રતા ધર, જાતા ધીરજ દેવાજી;-
- ગંગાદાસ, ધિરજરામ દાકતર આત્મારામજી જેવાજી* ૧૨
- શરીર સાર ન રહે મુંબઈ, પતિઆત્મા જવ આવીજી,
- જ્યેષ્ઠ પુત્રને લઈ આ જીવતી, સૂરત તરત સિંધાવીજી. ૧૩
- વૃદ્ધ શ્વસૂરે કરિ સાંતવન કહ્યું, વહુ સંકાય ન ધરશેજી;
- જિવતાં સુધિ નહિ પડિશ હું જીવે, રહિશ લમારા સરશેજી. ૧૪
- ડરશે નહિ મનમાંહિ જરી, હરિ કરશે રૂડાં વાનાંજી;
- માટે વાટે ઘાટે શુભિ, કર્યું, છણુ છણુશે નહિ છાનાંજી. ૧૫
- આસ્વાસન સસરે કરિ રાખ્યાં, વહુને રૂડી રીતીજી;
- અકળામણનો પતીવિરહનો, વરસ દિવસ ગયો વીતીજી. ૧૬

વળણ.

વરસ દિવસ વીત્યા પછી, તરસ શમવા કામ;
સંગમસાગર ઊલટી, લાવ્યો સ્યામા-શ્યામરે. § ૧

કંઠુ ૧૩ મું. રાગ રામત્રી.

પતિ સતિને મળ્યા જવ આવીજી, વેપ લીધેલો પૂર્ણ લગ્નવીજી;
મણુ નાતકટાક્ષ નિહાળીજી, મનોવૃત્તિ વિવેકપંથ વાળીજી. ૧

* રા. ગંગાદાસ કિશોરદાસ, દા. ધીરજરામ, દા. આત્મારામ પાંડુરંગ.
સાથે-પક્ષમાં. § પતિ સાગરના પ્રવાસે ગયા હતા તે સાગરને પાછા
લાવ્યા ત્યારે સંગમસાગર એટલે મેળાય કરનારો દરિયો એવું વિશેષણ
લાખ્યું છે.

- કંથ છતે રહે કામની, અળગી જે એથી;
પાપણિ દુષ્પની તાપણી, તુચ્છ કા નથિ તેથી. નારી૦ ૭
- સતિ દર્શત નહી જડે, પતિ વિમુખ રહ્યાનાં;
કુલદાનાં મુજ કંથજી, નથિ ચરિત કહ્યાનાં. નારી૦ ૮
- સતિ સીતા ને દ્રૌપદી, વન જીવન જાતાં,
જનમાં રહિ નહિ હક ગ્રહી, શોધ્યાં દુષ્પ અતિ તાતાં. નારી૦ ૯
- કંથની સંગે કામની, દુષ્પમાં સુખ માન્યું;
સ્વામી વિના રહેવા વિષે, સુખમાં દુષ્પ માન્યું. નારી૦ ૧૦
- સત્રારિને જ્યાં નાથજી, ત્યાં છે નવ નિધિ પૂરી;
સ્વામી વિનાની સાહિબી, સમજેજ અધૂરી. નારી૦ ૧૧
- પુત્ર પિતા પરિવારમાં, રહેવું પતિ પાળે;
ગોળ વિના કંસારનો, સ્વાદ તે ન્યમ ચાળે. નારી૦ ૧૨
- પુત્રને કન્યા નહિ મળે, તેનો તાપ ન ધારે;
“બ્રહ્માનો વંશ જતો નથી,” મત એ છે મારે. નારી૦ ૧૩
- સંતતિ થાશે મુતાતણી, લાજ રાખશે હરજી;
પાણિ પહેલાં મોજાં કશાં, કાઢવા ધીર વરજી. નારી૦ ૧૪
- નાતની ગરજ નથી કશી, મારે નાથ ત્યાં નાત;
કંથદ્રેષી નિજ જાતના, મારે મન છે કળત. નારી૦ ૧૫
- મરવું જિવવું સુખરૂપ સદા, પતિસહ પ્રિય માનું;
પિંડ છતે જૂદી નહિ પડું, પડ્યું જે સહ પાનું. નારી૦ ૧૬
- કાયાથિ છાયા છૂટી કદી, પડતી નથિ સ્વામી;
તેમ તમથિ જૂદી નહિ પડું, કહું છું શિર નામી. નારી૦ ૧૭

* ત્યાગ કરીને-ધીરજ છાડીને.

વળણ.

શિર નામી વિનતી કરી, રહિ રામા પતિ સાથ;
વાટે ઘાટે નાતમાં, પછિ શી વિસ્તરિ વાતરે.

૧

કડવું ૧૫ મું. રાગ ભાડ.

“ મેહેતે વનડયો રાંખ, સમયો વનમાળી ”—

એ દેશી.

ચોટે ચકલે ને ચોટ, ચયાં રહિ ચાલી;

કુચલી વણ કોપણ હામ, રહ્યું નહિ તહિં ઠાલી.

૧

વાટે ઘાટે ને હાટે લોક કરે વાતો;

મળિ માનવિયોનો સંધ, જરૂર જોવા જાતો.

૨

પેલો નાગર જોવો હોય, વિલાયતિ તો આવો.

ખીજો કહે, ચંદ્રભાઈ, મને તે જાતલાવો.

૩

જો જો ખંડૂ ઓ ઊભો, ખારીમાં પેલો;

કાંછે ! કાંછે ! ગૂલાબ, કહે ધાંચી ઘેલો.

૪

લલિતા કમળા ઉઠિ ધાઈ, માળ થકી હેડી;

પુછે પાંચેક સખિયો પાસ, માળમાં જે બેડી.

૫

પડતું નાખી ઓ અલિયો, ઝટપટ કાં ચાલી ?

જોવા જોવા વિલાયતિ ચાલો, બોલી તે જાણી.

૬

ઓ આવે ચમકતી ચાલે, જો ચંદનગવરી;

માણુકમા કહે, રહો છાનાં, મુકો મોંની લવરી.

૭

હઠ ખારી અટારી માંહિ, જીવતિયોની જામી;

જોવા રસ્તેથી જાતાં, પાર્વતિના સ્વામી.
 મુખ મરડી કરે કટાક્ષ, બાળિ કો કરિ ચળા;
 નાના નણદી જરિ જુઓ, જાય વર રૂપાળા !
 એક ખોલી ઘેયર એની, બોળ્યો ભવ બાઈ;
 રહિ ભેળા એથી આપ, ઉતાવળિ મસ થાઈ.

૧

ખળભળી નાગરી નાત, ચઢી બહુ વટોળે;
 વેદિયા ગૃહસ્થ તમામ, મળ્યા આવી ટોળે.

૧

જાનીછ કહે, શું જુઓ, મૂકા ટાળી તેને;
 પંડ્યા કહે, પ્રાયશ્ચિત્ત અપાય નહી એને.
 દીક્ષિત કહે, કે દેશાઈ, દુષ્કર કામ કર્યું;
 માટે નિર્ણય નથિ એનો, અમારે ઠરાવ ઠર્યું.
 ત્રિપાઠી તતડી કહે, રહે શું એ નાતે ?

જન્મ આવ્યો વિલાયત જેઠ, બગડ્યો બહુ વાતે.
 મિત્રો મહીપતરામને, ટકર ઝીલી ઝાઝી;
 ન થયો નક્કીજ ઠરાવ, મિલ બે બહુ ખાઝી.
 અદબદ રહિ એથી વાત, પણ સંસર્ગ તત્ત્યો;
 ભામાભવપતિનો આમ, આ તક વેપ ભજ્યો.

વળાણું.

વેપ ભજ્યો જનમાં રહી, વન વસિયાં જ્યમ હોય;
 સગાં સાગવાં સ્નેહિજન, પાસ ન આવે કોયરે.

કુલ્યુ' ૧૬ મુ. રાગ પદનો.

“ હૈયાના ફૂટા, હરિસંગે હેત ન કીધું ”—

એ દેશી.

નાગરની નાતે ચર્યા કરે નરનારી;

જળતે કાં જૂરે એવમાં, ગપ મનગમતી મારીરે,—ટેક.

વિદ્યાયતીના ધરનાં વહાલાં, જઈ જઈ તેના ધરમાં;

ધાલ મેલ કરિ પાણિયે પિયેછે, નાતયિ રહી નીડરમાંરે. નાગર૦ ૧

એમ હોય તો બોલ્યા બહુ જન, આ અવસર નવ ચૂકા;

એના ધરમાં જતાં સગાંને નાત બહાર ઝટ મૂકારે. નાગર૦ ૨

ગેબી ગોબો કા કલેશીએ, એવો ત્યાં ગમડાઓ;

વરવહુને વહાલાંથી જેણે, તુર્ત વિછોહ પડાવ્યોરે. નાગર૦ ૩

કળકળાટ કળિરૂપ મનુ'એ, દંપતિકુળમાં ઘાલ્યો;

નળ દમયંતી પૂડે દળિજીગ, ચડસ ધરી ન્યમ આલ્યોરે. નાગર૦ ૪

નારશંકર કહે નરહરિને, ઠરાવ ત્યાં શો કાધો;

નાખ્યું પેલાનું ધર કાપી, કે છે રહેવા દીધોરે ? નાગર૦ ૫

અદમદ રાખ્યોછે હજિ એને, અમુલક હચર્યા એવું;

ભાનુ કહે કે બવાઈ થઈને, થાશે જેવા જેવુંરે. નાગર૦ ૬

હમણાં નથી જમાડવું જમવું, વિજયાનંદ વડેછે;

ધાણું પડશે રૂપરામનું.* તક દમવાની તે છે રે. નાગર૦ ૭

જયાકુંવર વિજયાને કહેછે, મુધરી યયર એની;

* રા. સા. મહીપતરામના પિતા—જેઓ વૃદ્ધ હતા તે થોડા સમયમાં સ્વર્ગવાસી થશે તે વખતે એમને કનડવા, એવો વાણીનો કટાક્ષ કર્યો.

માત્રી સાથે મળી જતાં હવે, તાસિર જોમે તેની રે. નાગર૦ ૮
 તાપી કહેછે બહુ તપિ જઈને, બહુ એણિયે ઉકાળ્યું;
 પાવન થઈ પતિ પાસે જઈ, નિજ સુતનું સુખનું ટાળ્યું રે. નાગર૦ ૯
 શિવગૌરી કરિ લાંગો કર કહે, ઉજળી થઈને હાવે;
 જોઈ તો ખરિ દરિ પંગતમાં, પગ ધરિ કેવી આવેરે ! નાગર૦ ૧૦
 અષ્ટકમલદત્તગૌરી ઉચરી, એ રઝળીને મરશે;
 અનુ* એનો મોઢો થઈ સોઢો, કડક કુંવારો ફરશે રે. નાગર૦ ૧૧
 બાળા કહે જોઈ નથિ લાળા, કહો એટલે શું મરશે ?
 પથરો પેટ પડ્યો પુત્રીનો, તો તેને કાણુ વરશે રે. નાગર૦ ૧૨
 ડાસો રહ્યો કુંવારો બાણ્યું, ડાશી રહિ નવ બાણ્યું;
 જડાવ મા કહે જૂની આંખે, નવું કૌતક આ આવ્યું રે ! નાગર૦ ૧૩
 ધનગૌરી કહે ધૂળ મેળવ્યું, સતિપણું જણવી એણે;
 પતિવ્રતા થઈ પેટ ચોળિને, સાલ ઉભું કર્યું તેણે રે. નાગર૦ ૧૪
 ફેરો અફળ થયો આ એનો, ભવમાં દવ બહુ ભાર્યો;
 નંદા કહે નિંદા લઈ માથે, મોર એણે શો માર્યો રે ? નાગર૦ ૧૫
 વળણ.

મોર એણે શો માર્યો, શોર કરી કહે સર્વ;
 ભાણું ટાણું ટાંળિયું. પરવારી સૌ પર્વ રે. ૧

કડવું ૧૭ મું. ચાપાયાની દેશી.

નાત અને પર નાત તણાં, નિંદાનાં શર શિર વરશ્યાં;

* અનુસાર-પાવંતીકુવરનો નયેષ્ટ પુત્ર. (માત્ર આ વખતે સંતતિએ એજ હતો.)

- તિરસ્કારનાં તિર અંતિ તીખાં, વાઝ્યાં હૃદયા સરસ્યાં. ૧
- ત્રિભર્ણુનો ક્રોધાનળ ધરી, ન્યાળ વધારી જાઓ;
તેના ધર્મા-અંગારે કરિ, દવ ચોથીમાંજ લાઓ. ૨
- તેથી કણખી કોળી ક્રો, ધર સ્મર રહેવા નાવે;
જાંટયા હોય અડધ્યા જાણે, તરત વટાણા વાવે ! ૩
- અવધુર અડધણુ પ્રથમારંભે, પાર્વતિ કુંવરે વેડી;
અવગુણ પતિનો ઉર આણી સતિ, હકને ન પંડી હેડી. ૪
- સંકટમાં સ્વ.મી સરસી રહિ, ગરવી+ આપ ગણુઈ;
જાપ તંણી+ બહાદુરિ જાળામાં, આ તક તર્ત જણાઈ. ૫
- પતિ સાથે સતિ અતિ દુખ અનુભવિ, આવી અમદાવાદ;
નાથ તણી નોકરી ન્યાં હતી, ત્યાં પણ હતો વિવાદ.+ ૬
- રાવ બહાદુર રામપ્રસાદ, અને ત્યમ મોળાનાથ;
મિત્રો મહીપતરામ તણા તે, હતા આહી ભલિ ભાત. ૭
- તે ધરનાં ઐરાંએ બહુવિધ, જણુવી પૂરણુ ખ્યાર;
રાખ્યો પાર્વતિકુંવર સાથ, મળવા હળવા વ્યવહાર. ૮
- પણ ખીજનં નાગર બ્રાહ્મણનાં, સ્નેહી સ્ત્રીજન કોઈ;
નવ આવે ત્યમ નવ જોલાવે, બિહાખાઈ બહુ જોઈ. ૯

* ચોથી વર્ણુ-શુદ્રાદિઓ. + મોટા મનવાળો. (વિપત્તિથી દારી ન જતાં ટેકમાં-ભારમાં રહેલી). + એ જાણના પિતા મોટા હિંમતવાન અને નાત સામે ટક્કર ઝીલવામાં એકો હતા. (આ વિષે રા. ચા. મહીપતરામ કૃત “પાર્વતીકુંવરચંદ્રાન” પૃષ્ઠ ૧૬ માની ટીકા જોવી).

+ ચર્યા-અમદાવાદમાં પણ ચર્યા ચાલતી હતી.

જનમાં રહિ વન વસવા જેવો, અનુભવ આ સતિ કરતી;
 પણ ઓછુ આણી પ્રતિ આગળ, અરે ન મુખ ઉચ્ચરતી. ૧૦
 એવામાં દુષ્પ દેવા પૂરું, જોગ બન્યો તે જોજો;
 દંપતિને દુષ્પ દેવા આવ્યો, વળિ સંકટનો જોજો. ૧૧
 મંદવાડ મોઘા સુતને, મસ આવ્યો જવ ભયકારી;
 સમાચાર સસરા પડિયાના, તવ પામી આ નારી. ૧૨
 નાથ સાથ સુત માંદો લઇને, સૂરત આવી જાણી;
 જ્યાં નિજ નાત તણો ક્રોધાગ્નિ-રહ્યો હતો ધુંધવાઇ. ૧૩
 ભડકો તેનો બીક્યો ભારે, આ તક દંપતિ આવ્યો;
 મૂછો મરડી કહે દંશીલા, કિકે આવ્યાં છે દાવે. ૧૪
 ગઈ વેળા વેળા નવ વાળી, તનમન* કરિ તેનાએ;
 પક્ષ કરી બહુ પાણી વસોવ્યું, વગવાળા એનાએ. ૧૫
 કોઈ કહે કે અરે ભાઇ, એ વખતે અદ્યદ રાખ્યું;
 પણ આ વખતે ભળશે ભેળું ! કરિ કૌતક એમ ભાખ્યું. ૧૬

વળણ.

કૌતક કૂડા કપટિયો, કરિને મન મલકાય;

દાનવ જેવા માનવો, પરપીડે પુલકાય રે. ૧

કડવું ૧૮ મું, રાગ આશાવરી.

“ શુણી શ્રીરંગ મહેતો અવ્યા ધારી, ભાવે ભેટયા બન્ને વેવાઈ ”—
 એ દેશી.

સતિ પાર્વતિ-દુષ્પતી કઢાણી, કહું જેવી રિતે મેં છે જાણી;

* નાચી રહેલું—અતિ આતુરતા દર્શાવવી. (ગઈ વખત એના પક્ષનાએ તનમનાટ કરી દહાડો ન વાજ્યો—૪૦).—

સ્વામિ સાથે સુરત એહ આવી, દંડકવન લ્યમ સીતા સિધાવી. ૧
 પતિશિર શત્રુ ગર્જે અનેક, છંછેડાએલ છંદ ભર્યા છેક;
 વિદ્ય કરવામાં મગજ ભાસે, તોપણ તારણી ઉર નવ ત્રાસે. ૨
 સસરાની ક્રિયા કરવામાં, સ્વામીને અડચણ ધરવામાં,
 સામા પક્ષમાં વેદિયા ભળિયા, વાળ્યા ક્રોધ રીતે નવ વળિયા. ૩
 કરાવવા ક્રિયા ના પાડી, ગેરે તપિ જઈ અતિશે ત્રાડી;
 સંપ કરિને બીજા ભૂદેવો, કીધ નિશ્ચય તેમણે તેવો. ૪
 ક્રિયા જે ક્રોધ કરાવશે એને, નાત બહાર મૂકીશું તેને;
 એવો વિપ્રોએ બાંધ્યો બંધ, પ્રસિદ્ધ કથોં તેહ પ્રબંધ. ૫
 એથિ ક્રીયા કરાવવા ફેરી, ગાડી અટકી મળ્યે જન ઝેરી;
 હોહો નાત અને પરનાતે, થઈ રહિ હીણું બહુ ઉચરાતે. ૬
 વહાલાંથી નવ પાસ અવાય, આંસુ પાડી અતી અકળાય;
 નાતના અતિ દુઃસહ ત્રાસે, સગું એક ન આવે આવાસે. ૭
 સુત માંદો ને ઉત્પાત આ'વો, લીધો પાર્વતિયે દુઃખવ્રહાભો;
 સંકટ એહ સમયનું કેવું, ધીરવિરતી હામ હરે એવું. ૮
 સ્વામી આ સંકટથી ત્રાસી, હડી જઈને બન્યા ઊદાસી;
 નંદશંકર* પાસે જઈને, દાખ્યું દુખ અતિ ગળગળા થઈને. ૯
 પણ પતિવ્રતા પાર્વતિ નારી, નવ હૈયેથિ હિંમત હારી;
 ધણીની થઈ ધીરજ હાલ, વધારી ઉર વનિતા વહાલ. ૧૦
 સ્વામી સંકટ પડિયા પેખી, પોતાનું દુઃખ આપ ઉવેખી;
 સુતચિંતાને ચિતથી ટાળી, સાવધાન બની આ બાળી. ૧૧

જીવન પોતે જાણુશો, છો કરતા જન ગર્વરે.

૧

કંઠ્યુ' ૨૦ મુ'. રાગ રામઘી.

સ્વામી કહે શુણુ સાધવી, મારી ધિરજની દાલ;
 વિપતિમાં વળગી રહિ મને, વધારી ઉર વહાલ. સ્વામી૦ ૧
 પતિ-દુષ્ણમાં પત્નીતણી, પરીક્ષા શુદ્ધ થાય;
 'સગપણુ સોનું પિતળ પ્રીતિ', પડતીમાં પેળાય. સ્વામી૦ ૨
 આ સમયે કેા કુલારજન, હોત તાહરી જાગ;
 તો મુજ દુઃખનો માનની, અવન નવ થાગ. સ્વામી૦ ૩
 કુલટા કુવેળે કંચને, કાતર રૂપ જાણાય;
 સંકટમાં જની શાકિણી, કોલી કાળજી પાય. સ્વામી૦ ૪
 તક સાધિ સ્વામીના શોકની, જક ઝાંઝે અપાર;
 જકજક કરતી નવ રહે, જોકે મુખ જંગાર. સ્વામી૦ ૫
 જણુજણુતી જાતી વિંધ, કંઠકડતું હોય તેલ;
 કટાણું મુખ કટાકર્થી, * રેડે ચટિ રોપરેજ. સ્વામી૦ ૬
 કેવળ સ્વાર્થતણી સગી, કંઠિણીરૂપ દાર;
 પતિ વિપતિમાં પડ્યો તજે, કાટ્યું ગણિ પેજાર. સ્વામી૦ ૭
 દધાંત તેં નિજ જાનનું, એવું દાખ્યું ન નેદ;
 પતિ માટે સતિ કરતાં આહો ! અખ્યું અતિશય ત્રેદ. સ્વામી૦
 પતિની ચિતામાં પરજાળી, સતિ લોક ગણાય;
 સ્વાર્થ તેમાં જે રીતનો, નેતાં જરૂર જાણાય. સ્વામી૦

કટાણું મુખઘી કટાકર્થી કળકળતા શબ્દઘી કટકડતું તેલ રેડેછે--એ અ

ઊઠ કાઠિઃ વર્ષોં સુધી રાખિ સ્વર્ગની આશ;		
લોકમાં કીર્તિ વધવા, કરે વંધુનો વિનાશ.	સ્વામીં	૧૦
સિદ્ધ એ મે રવ.રથ થવા, ચિતામાં ચઢિ દેહ;		
બહુ સતિયોએ પાડ્યો, કહું પિંડ નિઃસદેહ.	સ્વામીં	૧૧
ગણું તેં વિના સ્વારથ અહો ! મારે માટ મર;		
ચિંતાની એહવિષે ચલી, ધુનિયા કરિ દૂર. †	સ્વામીં	૧૨
ચિંતા ચિતામાં ફેર છે, બિંદુ માત્રનો નાર;		
ચિંતા બાળે જન જીવતાં, ચિતા રાખ દહનાર.	સ્વામીં	૧૩
મોટી લાલચ આશે માનની, તજે તુચ્છ શરીર;		
તું તે રાખી મનોરથ તજી, સહે દુઃખ ધરી ધીર.	સ્વામીં	૧૪
હેતુ આમાં તારો એહ છે, ઉરનો દહ એક;		
સ્વામીની મુખદાતા થવું, વેડી વિપતિ વિશેક.	સ્વામીં	૧૫
ઉત્તમ આ તપ તાહરું, ફળશે શુભ બાણ;		
કત્તા અડચું નવ રાખતાં, કરશેજ કલ્યાણ.	સ્વામીં	૧૬

* સાહનણ કશેડ વર્ષોં સુધી. પરાશરસંહિતાના અધ્યાય ૪ થામાં કહું છે કે,—

ત્રિસ્રઃ કોટયોર્દ્ધકોટી ચ યાનિ લૌમાનિ માનવે ।

તાત્ત્ કાલં વસેત્ સ્વર્ગ મર્તારં યાનુગચ્છતિ ॥

અર્થ—જે સ્ત્રી ધણી સાથે સતી થાય છે, તે માણસના શરીર ઉપર સાહનણ કશેડ કેવાં છે તેટલાં વર્ષ સ્વર્ગમાં રહે છે. (સતી જે મતલબથી થાય છે; એક કશેડો વર્ષ સુધી સ્વર્ગ પ્રાપ્તિની લાલચે, અને બીજી લોકમાં કીર્તિ વધવાની ઉત્કંઠાએ.) + સગાં વહાલાં, નાતજાત, અને લોક વ્યવહાર ત્યાગ કર્યો.

વળાણ.

કલ્યાણ કરશે કામની, શુભ રીતે કર્તારે;
ગત મારામાં તું મળ્યે, સુધર્મો મુજ સંસારે. ૧

કલુષ રૂં રૂં મું. રંગ માડ.

“ ભક્ત નરસૈયાનું હૃદય નાખીરે, હાડે ધાયા પુણ્ય પુણ્યગીરે ”
એ દેશી.

ધીર ધણીને આપી ધણિયાણીરે, ખેદ ધરિને ન પડિ ખશિયાણીરે;
તેમ પતિએ પ્રભોધી પરીરે. પીકે કોકી સમ્મતી શરીરે. ૧
દંપતી દિલ એક કરીનેરે, રહ્યાં ધીરજ પૂર્ણ ધરીનેરે;
નરનરી એ બે એક હોયરે, તેને હુબી ન શકે કોયરે. ૨
હોય ધણિ ધણિયાણી રાજરે, તેને કહો શું કરે મિયાં કાજરે ?
એ કહેવત કીધી સાચીરે. શામાસ્વામી પરસ્પર રાચીરે. ૩
નાથ કહે શુણ નિર્ભળ નારીરે, નાત હાકી ન જામજ હારીરે;
એમાં લગવા ન આવશે વારેરે, તેથી સુત નહિ રહેશે કુંવારેરે. ૪
શુધારાનો પ્રવાહ વધેછેરે, એમાં અડચણ પ્રથમ બધેછેરે;
પણ નવાઈ તેમાં નારીરે, પછિ પેળિશ તું મુખકારીરે. ૫
નારિ કહે કામ હોય અતિ સાકરે, લોકમતનિ આડે આવનારે;
તો તે ચીઢિને કરેજ અઢાછરે, નથી નાથ એમાં કંઈ નવાઈરે.
નાથ કહે એ અઢાઈ ન રહેશેરે, હઠિલા જન હારિને રહેશેરે;
હવે પછિ દ્વિજજી વિલાયત જશેરે, તેનું કાંમનિ કહે શું થશેરે ?

પતિપત્નીનું ઐક્ય, અને અમદાવાદનો અનુભવ. ૩૭

વહેમનું યજ્ઞ ઓછું થાશે, નાતિઅધન છુટી જશે;
લોક ધર્મ વિચાર સુધરશે, ત્યારે દેશનો દહાડો ફરશે. ૮
આવી વાતો કરી નરનારી, શાંતિ પામતાં નવ જાય હારી;
આવે સમયે સતી પારવતી, ગ્રહો ગુણ શુભ ત્યાં સારવતી. ૯
એને સ્થળ હોત કો બીજું અબળારે, જેના શ્રેષ્ઠ વિચાર ન સબળારે;
તો તે પજવત પતિને પૂરારે, રખાવત સુધારા તે સૌ અધુરારે, ૧૦
પણ પતિવ્રતધારિ પાર્વતિયે, શરૂ જણવીને સાચી સતિયે;
સ્વામીને સુધારે આખો ટેકારે, અડચણ વેડી જણાઈ એકોરે. ૧૧

વળાણ.

એકો જણાઈ જીવતિ આ, અડગ રહી ભલિ ભાત;
વિપદિઃ વિપાદ † વિદારિને, વનિતા થઈ વિખ્યાતરે. ૧

કડવું ૨૨ મું. રાગ વેરાડી.

નાત નડતર નાથને નડિયુંછ, દુઃખ દારણ પતિ શિર પડિયુંછ;
તાત ઉત્તરક્રિયા ન કરાઈછ, હક શક હક ઊર ભરાઈછ. ૧

ઢાળ.

હર ભરાઈ હક ઘણી, વિપ્રોને તેણી વાર;
વહેમ ઈર્ષ્યા જોડ ત્યાં, કળિરૂપ અન્યાં નિર્ધાર. ૧
એથી પિતા ઉત્તરક્રિયા કરવાનું સઘળું કામ;
કાકાને સોંપી અમદાવાદ આવ્યા મહીપતરામ. ૨
સતી પતિસહ આવી પાછી, ન ધરિ નયણે નીર;

- સુરતથી સંકળ-સરિતા તરી ધરિ અતિ ધીર. ૩
- આવ્ય: પછી ફેટલોકે સમયે, સ્વામિને નિર્ધાર;
- ટ્રેનિંગ સ્કુલના પ્રિન્સિપાલનો મળ્યો ઉત્તમ અધિકાર. ૪
- સ્વામી-સંગ તબવવા, આ પતિવ્રતાને અત્ર:
- નાગરી નાતે વિવિધ વાતો, સંભળાતિ સર્વત્ર. ૫
- કન્યા નહિ મળવાથી રહિ શકશે કુંવારો પુત્ર ?
- કન્યા પ્રસવી તો પછી કયમ ચાલશે ધરસૂત્ર ? ૬
- સુરતમાં ચર્ચા થતી અતિ ચડસ ભરી દિનરાત;
- હવે પછિની સંતતી, નહિ ભળે નાગરિ નાત. ૭
- વ્યાધઃ સરખા બાધથી, નવ ડરી નિર્મળ નાર;
- વ્યવહાર-વારી વમળ અટિયું, દીકું નિજ સંસાર. ૮
- સિદ્ધાંત પાકો હતો ધરથી, દંપતીનો એહ;
- નાતથી નવ પડવું તોંખાં, દે કદા તે છેહ. ૯
- સ્વદેશિ ને સ્વજ્ઞાતિમાં મળિ રહિ સુધારો ચાય;
- અળગાં પડે નવ થાય એવો, ભુગ બધો વહિ જાય. ૧૦
- આ કારણે, ત્યમ તાતહિતરક્રિયા કરવા માટ;
- પરજ્ઞાતિ વિપ્રોથિ પ્રાયશ્ચિત, કર્યું તજિ ઉચ્ચાટ. ૧૧
- આમ અમદાવાદમાં, કર્યું કામ મહીપતરામ;
- જેથિ સંસારિક કંઈક, સતિ વિદ્ય પામ્યાં વિરામ. ૧૨
- નાતી વિયોગનિ નડતરે, નામાંકિત નરની નારે;
- પ્રેમ દાખી પાર્વતીપર, બહુધા પડાવિ વિસારે. ૧૩

સન્નારિયો સુધરેલ નરની આપિ આ સતિ પાસે;

સતોપ પામી પતિવ્રતા, સુધરેલિ સ્ત્રીસહવાસે.

૧૪

મહિલાતણી આ મંડળીમાં, મળી ટાગોર-નારી;

સુધારામાં કર્યો વધારો, ભલપણ જાણવી ભારી.

૧૫

વળણુ.

ભારી ભલપણ ભામિતી દાખું થઈ ચિતચોર;

જળ જેના જીવન હતા, સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોરે.

૧

કડવું ૨૩ મું. રાજ મહારની દેશી.

“ જન્યો મિત્રો મળીને જોડા, પૂછે નળ ભૂષાળ ”

એ દેશી.

રાજનગર-સનારિ-મંડળિ આ, સ્ત્રિકૃષ્ણવણી કામજ;

હિતેજન દેવ! આગળ પડિ, ગળી ઉરમાં લામજ.

૧

મિસિસ ઓલિફ્ટે તેનું, અધ્યક્ષપદ શુભ લીધુંજ;

કલેક્ટરનાં કામનિયે આ, કાર્ય ફતારથ કીધુંજ.

૨

પાર્વતિકુંવરનિ પ્રીતિહિતિ અતિ, સ્ત્રીકૃષ્ણવણિમાં પૂરીજ;

કન્યાશાળા શહેર તણી, સુધરાવા થઈ અતિ શરીજ.

૩

એ શુભ કાર્યે સહાય થવા ઓલિફ્ટમડમ પડ્યાં આગળજ;

મહિલામંડળિ મેળવિ જણે, વિખેર્યું વહેમનું વાદળજ.

૪.

* ઇ. સ. ૧૮૭૬--૭૭, સંવત ૧૯૩૨--૩૩. (અમદાવાદમાં

સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોર સેશન જળ થઈ સન ૧૮૭૬ ના એપ્રિલમાં આવ્યા હતા,

તેમનાં ત્રીએ નારીમહાજમાં સુધારણે કર્યો હતો.)

આ મંડળિ તણા મનમાં આચ્યું, સ્ત્રીદિળવણીમાં આમછ; ૫
 લાલનિ રીતે સ્ત્રીદિળવણી, નિમ્દળ થાય તમામછ. ૫
 બાળકિયો બહુ થોડું શિખી, ન્હાનિ વયમાં ક્રોડી જાયછ; ૬
 મહિલામાં મનમાન્યો મુધારો, એથિ ન કદિયે થાયછ. ૬
 સ્ત્રીશિક્ષકવિજ્ઞ બાળાઓમાં, રહે સુધારો કાચોછ; ૭
 કન્યાશાળે નરશિક્ષકનો નથી સુધારો સાચોછ. ૭
 આ અટચળુ દુર કરવા તનમન, શ્રમ પાર્વતિયે લીધોછ; ૮
 બોધ કરી પતિ-શિષ્યસ્ત્રિયોને, સ્ત્રી વર્ગ રચાવન કાધોછ. ૮
 સ્ત્રી શિક્ષક તાળામાં તારણી, શિખે એવી કરિ પેરછ; ૯
 જોઈ નહેમી, શત્રુ સુધારાના, બાળિ ઉડ્યા આ શહેરછ. ૯
 મોટી સ્ત્રીયો પતિ-શિષ્ય મુતની, લાલચ કાંઈ નવ રાખીછ; ૧૦
 પાડવા રસ્તો નારિનિશાળનો, દિલનિ ઉગટ અતિ દાખીછ. ૧૦
 ભણવા ભાવ ધરીને આવી, પાર્વતિકુંવરને બોધેછ; ૧૧
 શત્રુ મુધારાના જન જોડે, પયમાં પોરા શોધેછ. ૧૧
 મૂર્ખ સ્ત્રિયો અજાન લોક, ઉપદાસ કરે દર્ઠ તાળીછ; ૧૨
 ધણિયું દળદળ દુર કરવા આ, ભણવા જાય રૂપાળીછ. ૧૨
 કુચલી કાન ધરી ન જરી, બોધ સતિનો સંચો માનીછ; ૧૩
 દેખાદેખી ભણી બિજિ ભામા, પાછી ન ધરી પાનીછ. ૧૩
 એથી આગળ જતાં સ્ત્રિવર્ગથિ, નિપજ્યું શુભ પરિણામછ; ૧૪
 શીમેજ ટ્રેનિંગ કોલેજ થઈ+શુભ, અભિવાંછિત ઉદામછ. ૧૪

+ એવું આતમુદ્ધર્ત તા. ૨૨ મી ઓગસ્ટ સન ૧૯૭૪; સર્વત્ ૧૯૬
 આવણુ શુકલ ૧૦ રાનિયારે રા. બા. બહેચરદાસ અંબાજીદાસની સખ
 પત્ની થયું.

મિસ મેરી કાપેટર, મિસિસ ન્યુન્હામ, આદિ સાથે સ્નેહ. ૪૧

વળણ.

ઉદ્દામ દામ થયું ભયું, પાર્વતિને શુભ યતન;

ક.મતિ કાયા કાય સમ; નીવડવા રહું રત્નરે.

કડયું ૨૪ મું. રાગ ગોડી.

“ હંસ વળાવિને વળી વિનતા, ન્યાં પોતાનું ધામ ”

એ દેશી.

સ્ત્રીકૃષ્ણવર્ણાને ઉજ્જતેન દેવા દેવિ સ્વરૂપ;

શૃંગલાંડથી નામાંકિત મિસ કાપેટર આવિx અનુપ. ૧

તેણિયે ધરિ મોદ મન અતિ, કન્યાશાળા તપાસી;

સ્ત્રિયોની મેળવિ સભા શુભ, ઉરથિ આપ ઉદાસી. ૨

ભાવશુ ભાખ્યું ભામાઓનાં, જોવદાવક ગેશ;

મહિલામન જળણ કયાં, દર્ઢ ઉત્તમ જ્ઞાન કિન્નેશ. ૩

તે આઈતી પાર્વતિકુંવરપર, પ્રીત થઈ અતિ પ્રોદી;

સંભારણું આખ્યાં સિધાં, જિવ રાખવા બહુ જોડી. ૪

પતિ બદલિ પૂતે થતાં મિસિસ, જોલિદંટ ગર્ભ તે સાથ;

સંભારણું શુભ રાખિ વિચરી, ભરિ સુયશનું પાથ. † ૫

એ બાઈના ‡ જવા પછી, તેવી સુભગ સત્પાત્ર;

ન્યુન્હામ જળની બુવતિ આવી, સંપુરણ શુભગાત્ર. ૬

ઇ. સ. ૧૮૬૯-૭૦. સંવત્. ૧૯૨૬. ‡ ભાથું. ‡ એ બાઈ સન.

૧૮૬૪ થી. સન. ૧૮૭૩-૭૪ સુધી થાઈલેન્ડી ગમદાવાદમાં રહી હતી.

- હનનતી અળખા બનિતી કરવા ધર્યો અતિ ક્રોડઃ
 ઓ બાઠએ બહુ રીતિથી, મન તણે ઉગ્ગતવળ મોડ. ૭
- સન્નારિયોને સાથ લઈ, જઈ કન્યાશાળા તપાસે;
 તેમાં મુધારા સૂચવી, મતં ઉચ્ચ આપ પ્રકાશે. ૮
- નિજ ધામ નિર્નળ નારિયો, આમંત્રિ હોશે આપ;
 દેશી સ્ત્રિયોને આદરે, કરે મડમોથી મેળાપ. ૯
- મળવા પધારે માન ધરી, સદન શુભ સ્ત્રી કેરે;
 મળિ હળી મન મોટાં કરે, પુરસ્ત્રિયેનાં બહુ પેરે. ૧૦
- રાજ્યકર્તા અને રૈયત મધ્ય વધવા પ્રીત;
 રરતો કરી જશ લીધ, મીસ ન્યુન્હામે શુભરીત. ૧૧
- પાર્વતિકુંવર પર પ્રેમ મીસિસ ન્યુન્હામે અતિ દાંખ્યો;
 સખિ સાચિ ગણિ નિજ શ્રેષ્ઠ, વ્યવહાર પત્ર લખવા રાખ્યો. ૧૨
- અનિ પ્રેમ ભરિયાં પત્ર ચિટ્ટી, લખિ પરસ્પર પ્રીતે;
 સંભારણાં દેતાં ને લેતાં, વહાલમાં દિન વીતે. ૧૩
- મડમો બિહનાં આવતાં, શુભ પત્ર પાર્વતિ પાસ;
 પ્રખ્યાત આ રિત પતિવ્રતા સતિ થઈ હતી ચોપાસ. ૧૪
- ગિરા ઇંગ્લિશ ગુણુવતી, પતિ પાસ મુંબઈમાંહી;
 જે ચોપડી શીખી હતી, હત્સાહથી ચિત આહી. ૧૫
- પણ પછી અતિ કામમાં, પતિ વળગવાથી નેટ;
 શિખવિ ન શક્યા એથિ અળખા, ચાલિ ન શકી ઢેઠ. ૧૬
- તેથી મડમો તણાં પત્રો, સ્વામિ પાસ વંચાવી;
 અર્થ સમજ ઉત્તર એને દેતિ તુગન લખાવી. ૧૭

વળણ.

લખાવી લલના નાથને, દે કપડા ધીરે રહી;

રાખી અકુરી સ્વામી મને, આપે ધ્યન ધરી નહી. ૧

—o—o—

કહયું રૂપ મું. રાગ ધનાશ્રી.

ઝોળ વર્ષમાં પાર્વતિ સતિયે, રહિને રાજનગરમાંછ;
પરાર્થમાં અતિ પ્રીતિ ધરી, જશ લીધો નારીનરમાંછ.
મન તેનું સ્ત્રીકિંગવણીમાં લાગ્યું હતું શુભ કેવુંછ ?
સંગ હતોતિને ! તેને સદા ચરિત ચર્ચવા જેવુંછ.
અતિ સંક્ષેપે એ સદ્ગુણ મેં, વણ્યું આણી વદાલછ;
ઝોગણિમેં જાત્રિશ વિક્રમની સાલ સુધી વિણુ આળછ.
પણુ એ પહેલાંના સાંસારિક જનાવ જનિયા જે જેછ;
દિગ્દર્શન હું દાખું તેનું, શુભવા લાયક તે છે છ.
ઝોગણિમેં એકવિશતિ સાત્રથી, લખવા હિસાબ ધરનોછ;
નિજ હાથે રાખ્યો પાર્વતિયે, હરવા શ્રમ નિજ વરનોછ.
મુતીમ કરતાં પણ મનમાન્યું, કાર્ય કર્યું મતિલાણીછ;
પ્રધાન પતિની આપ જની, હરકત જાણુવિધની ટાળીછ,
ઉપજ ખરચતો અડસડો કરિ, ચલાવ્યો ધરનો કરછ;
ભાગ્ય લલાં તે પુરુષતણાં, જે ઘર હોય આવી નારછ
વરધરની વસ્તુ સદ્ગુણીની, ટીપ કરી દિક રાખેછ;
આપ્યું મૂઝ્યું લીધું લલના, દર્પણ જેવું દાખેછ.
ખરિયટને યટ આપે નોંધી, ક્ષે ગણિ, પાછાં લાવેછ:

- આકર કેરા પગાર ચુકવે, ચુક ન એમાં આવેછ.
 ઘર સંબંધી કાર્ય સર્વ સંભાળી સતિયે લીધુંછ;
 એથી પતિયે સાર્વજનિકમાં, મન સંપૂરણ દીધુંછ. ૧૦
 ટ્રેનિંગ કોલેજના પતિકાર્યે, પરમારથમાં પ્રીછ;
 સહાય સદા સ્વામીને દેતી, સતિ આ બનિ અતિ શ્રીછ. ૧૧
 સ્વામીના શિષ્યો સ્કોલરની, માત ગરજ મનમાનીછ;
 સરતિ સારવતી સતિ પોતે, વાત નથી તે છાનીછ. ૧૨
 માંદો કો બાણે કેં સત્વર, લે તેની સંભાળછ;
 ઓસડ વેસડ કરિ દુઃખ ટાળે, બનિ ચૂરી પ્રતિપાળછ. ૧૩
 પૂછિ ખખર ગ્માપે અતિ હિંમત, ભાષ ન જરિ ગભરાશોછ;
 ઓસડ આ આપું તે પીળે, સાળ સત્વર થાશેછ. ૧૪
 માત પિતાથિ પડેલા છેટે, માંદાની ધરિ દાઝછ;
 જોવા જાતી વારે વારે, સતિ આ સુખનું ઝાઝછ. * ૧૫
 જોઈતિ વસ્તુ નિજ ધરથી દઈ, ટાળે પીડા તનનીછ;
 ભાવતું ડુંદે નિજ હાથ બનાવી, મહિલા મોટા મનનીછ. ૧૬
 બાવિશને ચોખાસે ચતુરા, પતિસહ સુરત ગઈતીછ;
 ભણવા નાત વિષે ભલિ ભાતે, ચર્ચા ચાલ થઈતીછ. ૧૭
 પતિ-મિત્રોની મદદે વાંધો પતવાની તક આવીછ;
 વાંકું પાડિ વિરૂદ્ધ પક્ષિયે, જન બહુ દિધા ભમાવીછ. ૧૮
 એથી પક્ષ પડ્યા જે તેથી, તડ પડિયાં નિજ નાતેછ;
 પતિ-મિત્રો નિજ મિત્રો સાથે, પક્ષે રહ્યા ભલિ ભાતેછ. ૧૯

* વહાણ. ડું માંદાને ભાવે એવું. (રસોણયાનું કચેલું ભાવે નહિ તો
 જોનાને હાથે બનાવી ગાયે.)

અમદાવાદમાં ઓપાવેલું ઘરસૂત્ર ને જે પુત્રાનું વેવિશાળ. ૪૫

૫.૨ વર્ષ નિર્માણ કરેલાં, વિધિએ નાતવિરહનાંછ,
મિત્ર્યા કરો તે કાણ કરિ શકે, કુળ દારણ દુઃસહર્નાંછ? ૨૦
પૂરાં દ્રાહ્ય વર્ષ વાંધો, આકાવિશની સાલછ;

પત્યો પુરણ, જે પુત્ર તણું વળા મળિયું વેવીશાળછ. ૨૧
તણુ સુત માત હતી સતિ એ તક, તેમાંથિ જ્યેષ્ઠ વચટનોછ;
જોગ વિવાહ તણો ઝટ જામ્યો, વળત વહો ખંટપટનોછ. ૨૨
દેશાળ માસે વિરોધ મટ્યો, મળ્યો લાલ તરત મનમાન્યોછ;
પરમેશ્વરનો પાડ પુરે ઉર, મહિલા મનથી માન્યોછ. ૨૩

મહાવદ બીજે પરણ્યો અનુમાઈ, એકત્રીશની સાલછ;
સોળ વર્ષની વયમાંઃ કન્યા મળિ ગુણરૂપ રસાળછ. ૨૪

જ્યેષ્ઠ પુત્ર પરણ્યે વયજ્ઞાનાં, સાસુ સસરે સત્વરછ;
આતુર લક્ષ કરવા હતાં અતિ, ઉત્તમ ગણિતે આ ધરછ. ૨૫
પણ તે પુત્ર હતો દશ વર્ષનો, તેથી ના કડિ તેનીછ;

જાળજન કરવા રૂચિ ન હતી, ધણિધણિયાણી બેતીછ. ૨૬
પાંચ વર્ષથી પાર્વતિકુંવરનું, શરીર ન રહેતું સાળુંછ;

એથિ બિન્ને સુત ઝટ પરણાવા, સગાં કરેતાં જાણુંછ. ૨૭
તવ ઉત્તર આ પનિમતમળતી, દેતી આસો એવોછ;

જાળજન કરવાનો લક્ષ્યો, નથિ મારે જ લેવોછ. ૨૮

જાળજન ખૂંડે છે બહુ રિત, કટુ કુળ તેનાં ન ચાખિશછ;

વિવાહ ફ્રાક થવાનો ઉરમા, ડર હું રંચ ન રાખિશછ. ૨૯

બવ જોળવા વહાલા સુતનો હું, બલકો ન માગિશ મોટોછ;

વળગાડિ વંગ ઢંગ જાણ્યા વિણ, વહોરિશ નહિ ધર તોટોછ. ૩૦

વળણ.

તોટો નવ હોરિશ કહિ પછી, બાળ વિવાહનિષેધ;
સતિયે બહુ રીતે કથ્યો, જે ભરિયો બહુ વેધ રે.

કહવું રફ મું. રાગ ચોપાયાની દેશી.

બાળલગ્નનિષેધક મંડળિ, સંવત ઝોગણિશ ત્રીશે;
સ્થાપન થઈ'તી રાજનગરમાં, ચહિ ઉત્કર્ષ અતીશે. ૧
હેતુ જેનો હતો પાંશરો, બાળલગ્ન અટકાવા;
સંસારી સ્થિતિ આર્થ જનોની મુઘરી શાંતી થાવા. ૨
ચોળ વર્ષ પૂરાં વીત્યાં વિણ, સુતનું લગ્ન ન કરવું;
પુત્રથિ પાંચ વરસ નહાની વહુ જોઈ અભિમત આચરવું.
નિર્જંધ એવો હતો મંડળિનો, પણ તેમાં હતિ ખામી;
સતિ પતિ તેથી ન ભળ્યા તેમાં, અસંતોષ ઉર પામી.
સમય પ્રમણે લગ્ન તણી વય, ઠીક ઠરાવે કીધી;
પણ અનર્થની ચાલ ચાલતી, નવ નિજ લક્ષે લીધી.
રજસ્વળા હોવા પહેલાં, પરણેલી પતિ વ્યવહારે;
આવતિનો અટકાવ ન નોંધ્યો, મંડળિયે નિજ ધારે.
તે ખામી આ સતિયે નિજ ધર; વરમત મળિને પૂરી;
નાતથિ નોંખો ચાલ ચકાવી, રીત બાળિ બહુ ખૂરી.
એહ સુધારો એક મુખ્ય, નિજ ધરમાં દાખલ કીધો;
ખીજો તે સાથે લક્ષનાએ, નિજ લક્ષે ઝટ લીધો.
વહુને શુભ કેળવણી દેવા, અંતર આપ વિચાર્યું;
પુત્રીથિ અધિક ગણી સુતવહુને, સતિયે કારજ સાર્યું.

દિમેત્ર દ્રેનિંગ દ્રાલેજમાં, મિસ દ્રાલેટ હાથે તેને;
 ઉત્તમ ઇંગ્રેજ કેળવણી, ઝાંઝિ અપાવી જોને. ૧૦

ઈંગ્રેજ લાપા ન આવડે, મહમ સાથમાં મળતાં;
 અડચણ પડે હતિ પાર્વતિ સતિને, વાનચીતમાં વળતાં. ૧૧

તે અડચણ સુતવધુને 'ન નડે, મનમાં એવું ધારી;
 અતિ અડચણ વેડી ધરિ હિંમત, વડુને સઘ સુધારી. ૧૨

કૃતાર્થ જન્મ કર્યો વડુનો, સુતનો સંસાર સુધાર્યો;
 ણિજો સુધારો સતિનો આ મેં, સંક્ષેપે ઉચ્ચાર્યો. ૧૩

વય ન્હાનીમાં વડુ ગણ રીતે, પ્રવીણ કીધી પ્રીતે;
 શુભ કેળવણી લાડ લગવી, ચાનક ધરિને ચિત્તે. ૧૪

એથી સુતવધુ નિવડી અનુપમ, નિજ ઘરનો શણગાર;
 નામ પ્રમાણે વિરહઃ ધર્યું, લલનાને ન લાગી વાર. ૧૫

સુદ્ધિપ્રદાશું વિષે દાખલ, કરવાને ગાર્હ શૃંગારે;
 નિજ ઇંગ્લિશ વાચનપુસ્તક લાપાંતર કર્યું એ વારે. ૧૬

વાંત તેહ નિજ મરણ આગમય, દિન થોડામાં જાણી;
 પાર્વતિ અતિ પુલકિત થઈને, પતિ સન્મુખ ઉચરી વાણી. ૧૭

લખાણુ વડુ શૃંગાર તણું શુભ, છપાય જોણી વારે;
 અતાવજો ઝટ તે મુજને, મન આતુરતા છે મારે. ૧૮

આઠાંઠા નિજ ન પડી પૂરી, વડુકૃતિ નિરખ્યા પહેલાં;

* ઉપમા-પાત્ર:-એ બાઈતું નામ શણગાર હતું, તે નામ પ્રમાણે એ ઘરનો શણગાર નીવડી ને પોતાના નામનું પણ વાળ્યું. † “સુદ્ધિપ્રદાશ” નામનું માસિક ચોપાનિયું અમદાવાદમાં પ્રગટ ગાય છે તે.

અરે સતી ગુરુલોક ગઈ, નિજ ધરનાં જન કરિ ઘેસાં ! ૧૦

વળણુ.

ઘેસાં કરિ દિલ દુખ ધરી, સ્વામી સુત સુતદારને;
સ્વર્ગ સિધાવી સાધવી, ભરિ ભક્તપણુભંડારને. ૧

—૦—૦—

કડવું ૨૭ મું. રાગ આશાવરી.

“ વૈશંપાયન વાગ્ધી વદે, શુભુ જનમેજય બખાજરે”
એ દેશા.

અન્ય કરે તો કરવું આપણે બીકણુ એવો સ્વભાવરે;
પાર્વતિ સતિનો ન હતો જરિયે, પણ હતો પદ્મ કરાવરે. ૧
યોગ્ય જણાયે તે કરવાની, પહેલ કાઢી તે કરતીરે;
એટલા કે ચર્ચાથી ચતુરા, દિલમાં લેશ ન કરતીરે. ૨
ધરથી ધર્મ ઉપર હતી શ્રદ્ધા, મહિલાની મનમાનીરે;
પણુ ધર્મભોળિ યનીતે ભામા, વહેમની વાત ન માનીરે. ૩
સત્યાસત્ય પરીક્ષા શક્તિ, સતિમાં જ્યમ જ્યમ વાધીરે;
ત્યમ ત્યમ ધર્મ વિચાર સુધારી શુદ્ધ સમાધી સાધીરે. ૪
પતિસંગે સતિ ધર્મ સંબંધી, સમજણુ બહુ બહુ પામીરે;
પણુ નિજ ધર્મતણી આસ્તિકતા, રહિ હતિ ઉરમાં જામીરે. ૫
આસ્તિક શક્તિ અને ભક્તીગુણુ, હોવાથી આ નારીરે;
શુભ સંનિગો મળતાં થઇ શુભ પ્રાણુધર્મ સંસ્કારીરે. ૬
દયા તણો ગુણુ આ દારામાં, શ્રેષ્ઠ હતો સુખકરીરે;
ધર્મભૂળ તે ધારી નારી, થઇ બહુનાં દુખહારીરે. ૭

- પારદિ પીડે મન પ્રીયણતું, પાર્વતિતું પરિપૂર્ણરે;
માખણ કરતાં પ્રણ હતું કોમળ, જે તપતું અતિ તર્જુરે. ૮
દાન સુપાત્રે દેવા સત્તર, નિમિષ ન અંતર કરતીરે;
કાળે કેશ ગ્રહા કે ગદાશી, ઝટપટ ધર્મ આચરતીરે. ૯
દુઃખમાં આવેલાં મહિને, અત વચ્ચે ઝટ આપીરે;
અંતેય પામતિ સતિ નિજ અંતર, કષ્ટ પરાયાં કાપીરે. ૧૦
પરને મુખ આપી મુખ પામે, પરદુષ્ણ દેખી દાઝેરે;
હુકળું ધારિ દયાનાં નારી, વિશ્વનિ માંહિ વિરાજેરે. ૧૧
શીઝ તણા શણગાર મહા, ધરિ અપણ ભક્તિ કરારે;
પતિવત પ્રિયળ કરી કરિ મુદ્ધરિ, પામિ વખાણ ધણેરારે. ૧૨
વિનયે વન કરે વશ એવું, વિલસાચું આ વિનતારે;
મીઠી વાણે મોહ ધણેરારે, દાખ્યો જણવિ મુગ્ધનતારે. ૧૩
લભાખડગ ધારી આ નારી, શત્રુ સર્વ દરાવીરે;
ધૈર્ય દાઝ ઝાલિ ઝાલિ સતિ, કંથનિ છત કરાવીરે. ૧૪

વળણ.

- છત કરાવી કંથની, સંસાર-સમરમાં સાર;
પતિવ્રતની મહારથિ થતી, વિવશી જગત્પદારે. ૧

કલ્પ ૨૮ મું. રાગ ધનાશ્રી.

અમદાવાદમાં ત્યારથિ સ્થાપન થયો પ્રાર્થનાસમાજજી;

*સંવત ૧૯૨૦-૩૩ વર્ષે સંલોમાં. ઉચ્ચ. દીક્ષાગ્રંથ. + સંગ્રામ,
યુદ્ધ-સંસાર રૂપી રણક્ષેત્ર.

ત્યારથિ ધર્મ વિચારે સતીના, સુધર્યા શુભ સહસાજી. ૧
 “પ્રાર્થનામાળા” પાઠ કરી નિત ધારે વિભૂનું ધ્યાનજી;
 ભજન કર્યાં વિણ ભોજન ન કરે, રહે પ્રભુપદ સાવધાનજી. ૨
 ચેતનશક્તી જ્યાં સુધિ રહિ ત્યાં —સુધિ સમરણ નવ ચૂકીજી;
 નિત્ય-નિયમ કરવે નવ અટકી, શણિવત્ થાતાં સૂકીજી. ૩
 તેત્રિશ અઢારસેં ઉપરની સાલે મનોરથ સાર્યોજી;
 નામ સમજે નિજ નોંધાવી, આત્મધર્મ સ્વીકાર્યોજી. ૪
 સમાજદાજ કરે અતિ હરખે, લાજ ન એમાં ધરતીજી;
 દુર્જન ટીખળા ટેળ કરે પાણુ, અળખા નહિ ઓસરતીજી. ૫
 પુત્રા ને વહુને અતિ પ્રીતે, નિત્ય પ્રાર્થના કરાવેજી;
 સખિમંડળિ મેળવિ મનમોદે, કીક ઠરાવ ઠરાવેજી. ૬
 પૂર્ણ પ્લહ પરત્પર કેરું, જ્ઞાન થવા રવિચારેજી;
 માનનિયો મેળવીને મંદિર, * પ્રાર્થના માટ પધારેજી.
 સમાજના મતને મળતાં, ગરમા દેશી આ દારોજી;
 ઢાળ બતાવી પતિને રચાવે, સ્વર પ્રરી અતિ સારાજી.
 સ્વામિને સહાય દઈ સત્તિયે, “સ્ત્રિમુખોધ” ના અંકા ચારજી;
 રચાવિ “ખોધ વચન” બહુ હોંશે, તરત કરાવ્યું તૈયારજી.
 ગરબિ નવિન જોડ્યા પછી પોતે, તારુણિ નિજ ધર તેડીજી;
 તાલિમ આપી તુરત શિખાવે, તોડી વહેમની બેડીજી.
 શ્રીમેલ ટ્રેનિંગકોલેજ કેરી, ભણનારી શુભ ભામાજી;
 આ રિત શાણી સઘ સુધારે, રંજન કરી બહુ રામજી.

- શીખવિ ગીત અને ગરબી, વ્રથ જવ સમાજે શાણીછ; ૧૨
 ગવરાવે કુણવતિ ગોરિયોતે, વિલસે ત્યાં શુભ વાણીછ.
 ખીછ આમઓતે પણ પ્રાંતે, બોધે બહુ ઉપદેશેછ; ૧૩
 પ્રભુ ભક્તિનાં બેળવવાને, કતમ નિજ હંશેછ.
 સેવિશ આનિશને શિયાળે, પાર્વતિ પતિની સાથેછ; ૧૪
 પ્રવાસમાં નિકળી અતિ પ્રીતે, રંગવા યશ નિજ હથેછ.
 પહેલે વર્ષે જાણાવાડે જઈ બેઠી બહુ બાળાછ; ૧૫
 ખીજે મુનરસે મન માતે, શુભ દાખ્યા રસવાળાછ.
 પેટલાદ શોભિવા વડોદરા, ભણ્ય અને અંદેશ્વરછ; ૧૬
 સૂરત આદિ સમાજ વિષે જઈ, પ્રીતે બહુ પરમેશ્વરછ.
 આત્મધર્મ સિદ્ધાંત જણાવી, ભાગી બહુની પ્રાંતછ; ૧૭
 શુભિ ઉપદેશ સતીનો મુંદર, મુંદરિ થઈ સૌ જાંતછ.
 માનસિક પ્રમુ ભક્તિ અને દઈ સદાચરણનો બોધછ; ૧૮
 નારી બહુને નિર્ભળ કુંધી, ટાળિ અધર્મ વિરોધછ.
 ધર્મ નીતિના નારિમુધારા કરવા કાર્મન કાડેછ; ૧૯
 છતિ થઈ છત જણવી નિજ કેરી, હાકી છતી ફોડેછ.
 કૃપયોગીપણું પાર્વતિ સતિનું, અતિશય વધિયું આંહીછ; ૨૦
 જગમાં ખપ તેને ખમ પછિથી તુરત જણાયો લાંહીછ.

વગણ.

લાંહિ જણાયો ખપ વણે, અહિં કરતાંય વિશેષ;
 એથી અજર જગત જવા, પ્રભુએ ક્યો આદેશરે.

કડવું રહે મુ. રાજ સામેરી.

“સુદેવ સલામાં આવિયો, જ્યાં બેઠો હતો પણ”

એ દેશા.

દશ વર્ષથી સતિ પાર્વતીને, દેહે વ્યાધિ આનેક;

આવિ આવી સંવિ નાખી, કરી કુચો છેક.

શરીર પ્રત્યે લેણા દેણી, ન હતિ તેને લેશ;

વય પ્રમાણ ન રહ્યું એથી, વૃદ્ધ જણાયો વેપ

વ્યાધિ વંજ્યાં વેરિરૂપે, કર્યા રૂપે વિરૂપ;

પણ નિજ પોત પ્રકાશિ ખાસી, ઓપાં અધિક અનુપ.

વિપરિત રીત અચિત જણાઈ, એ મહિલામાં એવી;

શરીર સાથ સંબંધ ન મનને, જુગતિ જોયાં જેવી.

વપુમાં વ્યાધી વાસે વસીને, કામનિ કાય કયાળા;

પણ મન મંદ પડ્યું નહિ જેનું જેથિ થઈ જશવાળા.

તન નિર્બળ મન સખળ જેનું, વીર વનિતા એવી;

આધિ વ્યાધિ ઉપાધિની, ગણત્રી ગણે નહિ તેવી.

દેવી જેવી એવિને પણ, કાળ કહો ક્યમ મૂકે ?

મેરૂ ખેરૂ થાયે કાળે, સાગરો પણ મૂકે.

તેકા રૂપે તાવ આવ્યો, કાળ કામની કેસ;

છત્રિશનાઈ પોપે શુદ્ધ એથે, દિધો દેહમાં ડેસ.

પતિએ અતિ ઉપાય કર્યામાં, રતિયે ન રાખી ખામી

વેદવાર દક્તરો, વ્યાધી શક્યો નહિ વામી.

- હવા ફેરથિ ફેર ન પડ્યો, દવાજ દવાથીફુંવાળ્યો;
અતિસાર દમ જે તાવને મળિ, દાઢ દમવા સાધ્યો. ૧૦
- આપડ મુધિમાં શાણિ સતિનાં, શિથિળ થયાં ઝો ગાવ;
કાઠવત કાયા અર્ધને, રંગાં અસ્થી માવ. ૧૧
- ખટ માસથી વિશ્વાસ વધુને, સતિયે ગળ્યો ના ખોટો;
તેડું સાચું ત્રિશોષપતિનું, જાણિ જિવ કરિ મોટો. ૧૨
- પણ પતીપર રનિફંદની અતિ, સતિનિ એથી એણે;
કાળ રાત્રી રાખિયો નો, દેહ દુખ સહિ તેણે! ૧૩
- પણ હવે ગળુ પ્રેમ ન પાછા વાળ્યો આ વાર;
જાણિ એવું શાણિ સત્પર, તત્પર થઈ નિર્ધાર. ૧૪
- એથી આજા સ્વામિયે મંડી નિજ મહિલા ફેરી;
જાણિ મનમાં માનતી ઝડ, નિશ્ચય કાળે ઘેરી. ૧૫
- મુરતથી અવેલ સંગાંઓ, ત્યમે હેતુ સૌ કાઠ્યો;
મુસચું મુન હોમોટો મુંગઠથી, ખોડાવવા ઝડ જોઈઓ. ૧૬
- ત્યારે ના કહિ પાર્શ્વતિ સતિયે, ઉચરે હાથે આપ;
‘પરીક્ષા છે તેની દમણાં, માટે નથિ અહિ કામ.’ ૧૭
- જ્યેષ્ઠ પુત્રની જીવનિતે, નડાના નિજ જે મુત સાર;
નિરખી નેત્ર ભરીતે ભામા, શોએ વારંવાર. ૧૮
- કાંત નિજ એકાંતમાં જોઈ, જોડલા જોડવાર;
સાંભળને આ છોડરાં, ઉચરી જરી આ નાર. ૧૯

* ફેગ. ફ આપઘથી (જેમ જેમ જોસડ ક્યું તેમ તેમ ફેગવધ્યો).
ફ પ્રીતિ. ફ અનુભવ આ વખતે મુંબઈની “આંડ મેડિકલ કોલેજ”માં દાકતરી
વિદ્યા શીખતો હતો.

મહાગદ સ્વરે એમ બોલતાં; આંખે ભરાયાં પાણી;
 નાથ નેત્રે નિર વહ્યાં, ઉચરી શક્યા નહિ વાણી.
 રિંથર મન કરિને સ્વામિયે પછિ, બોધ દીધો બેશ;
 હે સતી સમજૂ થઇ ભલી, કયમ કરે નિષ્કળ કલેશ.
 બાંધું તે સૌ નાથ મિશ્ર, નથિ રહેવાનું બેશી;
 આ જગત્ તંત્ર અનિત્ય છે, જન લહાણુ તેમાં કો શી ?
 છે ધર્મ સહાયક આંતરો, આવે ન બીજું કામ;
 સ્વજન સુત વિત સેવકો, નવ સહાય આવે નામ.
 શરણુ સાચું સંચિદ્ધનનું, બાણુ નિશ્ચય નાગ;
 ધર્મીને નિજ ધામ રાખી, અચળ સુખ દેનાર.
 તુજ ભક્તિથી ભગવ ન રીઝી, ભણું કરવા તારું;
 ધાર્યું હશે અહિંથી પણ ઉત્તમ, એમ હું મન ધારું.
 આ અનિત્ય વ્યાધી ઘસત દેહથિ, છોડાવિ તુજને તૂર્ણ;
 અજર અમર રજરહિત કરિ, સુખ આપવા સંપૂર્ણ.
 તેડું આદ્યું છે બાણુ નિશ્ચય, દૂર સંશય રાખ;
 વિષ તજી આ વિશ્વસુખનું, ચિદ્રૂપ અમૃત આખ.
 ભાન આઘ્યું ભામતીને, શુણી કંથઉપદેશ;
 માયાનું આવરણુ જઈ, અંતર હવો ઉજ્જેશ.
 છે માયા કાયાધારિને, મેહમળ નાખે એવી;
 મૃગમાં રખાવ્યું ભરતમન, બહુ ડગાવ્યાં દેવદેવી.
 તો પાર્વતીને કેમ કહો તે, ચડપ નવ ચૂકાવે ?

અવસાનમાં મૃત સ્વામિ વહુ, નિજ પાસ દુષ્ટે આવે. ૩૦

સાવધન-સતી પતિબોધથી યર્ષ, બે.લિ તેણીવાર;

દે કંથ ! હું પરબ્રહ્મ શરણે, જવા હું તૈયાર. ૩૧

કેટલાક દિવસથી નાથ હું, એ વિચારમાં હું લીન;

માયા અન્તેયે છતિ મન મુગ્ધ, કીધ અતિશે લીન. ૩૨

આજે હું-છેલ્લી વાર મળિ, વહુ છોડરાને નાથ;

શિખ અં પિ સારી, મુદ્ધિ વિસારી, આપણ દરિને હાથ. ૩૩

વળણ.

હાથ આપિશ ઉદ્ધવિ લેવા, ભગિ મનમાં ભગવાન:

પેછિ હું પિયુ'કા વાતમાં, ધરિશ ન માંડે 'ધ્યાનરે.

કડવું ૩૦ મું. રાગ મેવાડો.

‘મોસાળ પધારેરે બાળક બાહુડરે, મારાં લાડકવાયાં બે માળ.

એ દેશી.

બેટો મુજને બાવેરે લાખેણાં રૂડાં લાડકરે, મ રાં ગુણાકરમણુ'યુંગાર!

છે આ મેળો છેલ્લોરે, તમે શોક ન કરશો લગાર. બેટો ૦ ૧

આવો મારાં મીડારે, હું ફેરવું તમ શિર હથ;

નિરખું નેણુ ભરીનેરે, તુડશે આપણો સાથ. બેટો ૦ ૨

સંપી રનેહ વધારીરે, રહેન્ને હું રાંકડીનાં રતન;

જશ જગમાં શુભ લેનેરે, કરન્ને જંતનાં ઝાઝાં જતા. બેટો ૦

કુળના દીવા પુત્રોરે, થઈને વખણવન્ને માની ફૂળ;

તાત તોપ કુપજવીરે, ભાગન્ને તેમના મનની મૂળ. બેટો ૦

નિજ વિયોગનું દુખ વહાલાંને દર્શ ગઈ પ્રભુ આવાસે.
 વિયોગ સુતવધુ સહિ ન શકી, સાસુનો વહુ શૃંગાર;
 ઉપકારિણિ નિજ સાસુ વિરહના, ધીકયા ઉર અંગાર.
 મેં બદલો કરી રીત ન વાળ્યો, રે! સાસુ ગુણુ કેરો;
 શોય એહ સુંદરિ મન વ્યાખ્યો, ફળ્યો નહીં મુજ કેરો
 રડવાકુટવારિતપર સતિનો, પૂર્ણ હતો ધિકાર;
 તેથી લૌકિક તેવું તેનું, ન કર્યું તેણીવાર
 સ્મશાન શય સતિનું લઈ જવા, ભીડ થઈ અતિ ભા
 નાત અને પર નાતતણા જન, આવ્યા સતિ પતિ દારે
 દહનક્રિયા કરિ સાંતવન કીધું, બહુ મિત્રોએ ફરિને;
 ભાઈ ન શોય કરશે કરશે, થયું જે કંઈ ગમિયું હરિને.
 પાર્વતિ દેહ પડ્યા પછિથી, દશ માસે સુતની દારા;
 અકસ્માત એની પાસે જઈ પહોંચી સ્મરિ ગુણુ સારા.
 જાણે પ્રત્યુપકાર વાળવા, ગઈ વહુ એમ ગણાયું;
 તારણી મન સંય તથા, નિજ સાસુ સમિપ તણાવ્યું.
 વળણ.

તણાયું મન શૃંગારનું, સાસુ સેવન માટ;
 વદ જહ વૈશાળે * વળી વનિતા સ્વર્ગનિ વાટરે.

કડવું ૩૨ મુ. રાગ ધનાશ્રી.

સતિ પાર્વતિ પરલોક ગઈ, રહિ કીર્તિ કયા અહિ તેનીછ
 નયમ કેતકિ જુઈજાઈ અકે થઈ, પરિમળ દાણે તેનીછ.

ધર્મવૃત્તિની ધણિવશવૃત્તિની, દયા ધામ શુભ ટેકીછ;
 નમ્ર સ્વભાવનિ નિર્મળ નારી, નિરખી જેમાં નેકીછ.
 આપદમાં હારી નવે લવપણુ, પણ પોતાનું પાળ્યુંછ;
 ટેક વિભુવન પતિયે રાખી, તેથી વિખ ઝટ ધાળ્યુંછ;
 વિખ કરતાં પણ વિપમ વેણુનો, અતુલ્ય લવમાં કીધોછ;
 સંકટની સીમા ન દોડી પણ, પગ પાછો નવ દોધોછ.
 પતિવ્રતઆખડિ પૂર્ણ પાળિ, અડચણ બહુ વિધની વેડીછ;
 આપત્તિનો આભ તુટે સતિ, લડિને ન પડી હેડીછ.
 વેપુ લીધેલો પ્રભુ, ભગ્નવી, રાજિ ક્યાં લવનાયકજ;
 તેથી તુડી તે સૂત્રધાર થયા, સતિના સત્વરે સંહોયકજ.
 લાજ રાખિ લક્ષનાની પ્રભુએ, અભિવાંછિત શુભ આપીછ;
 પૈસો પુત્ર પ્રતિષ્ઠા દહને, અંતે સ્થિર કરિ સ્થાપીછ.
 ચરિત્ર આર પાર્શ્વતિસતિનું, ચાર પદારથ દાતાછ;
 શુણ્ણે તેના વિકાર શમી સૌ, હરે હિપજશે શાતાછ.
 ખટરિયુ- દળખંડનકર્તા + એસિ, છે બહું આ આખ્યાનછ;
 સદ્ગુણપ્રેરક છે સદ્ગુરુશું, ધરશે ને તે ધ્યાનેછ.
 મલિમા એનો મુખ શું વખાણું ? પુણ્યપથે મન વાળેછ;
 દુષ્ટન દ્વિજ હિપજવા ન દર્, પાપ ભુદ્ધિને બાળેછ.
 ધર્મનીતિ ધીજરને સાલસ, વિવેક વિનયનું પાત્રછ;
 ચરિત્ર છે અતુરાનું મુંદર, નેવા સરખી જત્રછ.
 પુરુષોના પન્ન પ્રત્યેના, ધર્મ પ્રકાશે તેમાંછ;